

A konferencia tézisei

III. országos könyvtárügyi konferencia. Tézisek.
[Közreadja a] Művelődésügyi Minisztérium. Bu-
dapest, 1970. 52 l.

TARTALOM

I.	Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra	5
	Társadalmunk fejlődésének fő irányai	5
	Tudományos kutatás, termelés	6
	Oktatás, nevelés, szakemberképzés	7
	Közművelődés és olvasás	7
	A társadalmi szükségletek és az ellátás összhangja	10
II.	A fejlődés fő mozzanatai	11
III.	Problémák, hiányosságok	15
	Az ellátási rendszer működésének alapelvei	15
	Dokumentumbázis	17
	Épület, felszerelés	19
	Szakemberellátás	21
	Központi szolgáltatások	23
	Hiányosan ellátott területek	24
IV.	A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése	26
	Fejlesztési alapelvek	26
	Az általános ellátás	27
	Szakterületi ellátás, országos és regionális szinten	29
	Irányítás, szakfelügyelet	30
	Jegyzetek	33
	Ábrák	37
	Mutató	41

I.

Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra

TÁRSADALMUNK FEJLŐDÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI

A szocializmus alapjainak megszilárdulása után országunk a fejlett szocialista társadalmat építi. A Magyar Szocialista Munkáspárt X. Kongresszusának irányelvei összefoglalják azokat a fejlődési tendenciákat, amelyeknek érvényesülése az elkövetkező hosszabb időszakban várható. A társadalmi gyakorlat egyes tartományainak, így a könyvtár- és a szakirodalmi tájékoztatásügynek is, e tendenciák ismeretében s ezekből kiindulva kell elemezniük tevékenységüket és meghatározniuk tennivalóikat.

A szükségleteket és igényeket meghatározó lényeges társadalmi tényezők a következők:

- A népgazdaság s ezen belül a nemzeti jövedelem fejlődése, a gazdaság irányításának reformja. (Ösztönzi a termelés és értékesítés bővítését, minőségi fejlesztését. Fokozza a követelményeket a szakemberképzés és továbbképzés iránt.)
- A tudományos-technikai forradalom gyors kibontakozása. (Megkívánja a tudományos és műszaki kutatások fejlesztését, eredményeik gyors gyakorlati alkalmazását, az ehhez szükséges képzettség és készségek megszerzését, az általános és szakműveltségi színvonal emelését.)
- A társadalmi-politikai viszonyok fejlődése. (Ez a szocialista demokrácia kibontakoztatását jelenti, a szocialista hazafiság, a közéleti felelősség és tevékenység fejlesztését, egyre szélesebb rétegek részvételét a közéleti döntésekben, az önálló tájékozódás, véleményalkotás és döntési jog alapján.)
- Népeiségünk átrétegződésének gyorsulása. (Növekszik az iparban és a szolgáltatások területén dolgozók száma, csökken a mezőgazdasági dolgozóké. Mind népesebbek lesznek a városok és a várossá fejlődő községek. Emelkedik az iskolázottság általános szintje, az értelmiség és a szakképzett dolgozók aránya, a képzettség színvonala. Nőnek a társadalom igényei a kulturális értékek iránt is.)
- Az egyes emberek, csoportok, rétegek életmódjának, művelődési, tájékozódási szokásainak átalakulása. (Javulnak a kereseti és fogyasztási lehetőségek, növekszik a szabadidő. Módosulnak a családi és lakásviszonyok; a nők és fiatalok népes rétegei állnak munkába.)

E tényezők hatása gyorsítja a legfőbb célnak, a teljes ember szocialista eszményének, az egyén és a közösség összhangjának az elérését.

A társadalmi fejlődés megköveteli az egyének alkotóerejének maximális kifejtését, a szervezetek és intézmények működésének maximális hatékonyságát.

A társadalom tevékenységének valamennyi területén megnő az információszükséglet, amely a kritikus pontokon már-már információéhség formájában jelentkezik.

A társadalom információszükségletének kielégítésében számos közlési rendszer, szervezet, intézmény vesz részt. Köztük megkülönböztetett és mással nem helyettesíthető szerepet töltenek be a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények, minthogy a társadalom valamennyi élettevékenysége közvetlenül vagy közvetve írásos információkra szorul. Az irodalmi és szakirodalmi információk tömegével, a folyamatos tájékozottság társadalmi szükségességével arányosan emelkedik és minőségileg módosul a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szerepe és jelentősége az információk gyűjtésében, megrostálásában és szolgáltatásában.

TUDOMÁNYOS KUTATÁS, TERMELÉS

A tudományos-technikai fejlődés következménye az ismeretek hatványozott mértékű növekedése, aminek kísérő jelensége az információk gyorsuló erkölcsi kopása. A fejlődés volta-keppen a szakképzettség állandó ujratermelését követeli meg. A kutatóknak és a szakembereknek területükön figyelemmel kell kísérniük a világszínvonal alakulását. Az emberre zúduló információtömeg és az egyéni befogadás között ellentmondás keletkezik.

Ezért elsőrendű fontosságú a társadalmilag meghatározott információszükségletek és az egyéni igények kutatása. E vizsgálatok – kiforrott metodika hiányában – hazánkban még csak most vannak kibontakozóban. Kísérletek történtek annak vizsgálatára, hogy a világszínvonalhoz mérve milyen az egyes tudományterületeknek a szakirodalommal és szolgáltatásokkal való ellátottsága. Mindeddig azonban még nem jutottunk el a szakirodalmi ellátásnak az egyes tudományterületek fejlődési prognózisaival összhangban történő tervezéséhez. Kevés a példa a meglévő szolgáltatások hatékonyságának mérésére, a tervezett szolgáltatások iránti igények piackutatási módszerű elemzésére, az informális – például a személyi jellegű szóbeli információon alapuló – tájékoztatási csatornák jelentőségének és szerepének a vizsgálatára.

Az igények, illetve a szakirodalom-használati és tájékoztatási szokások felderítésére irányultak a műszaki, orvos- és agrárértelmiség körében folytatott kérdőíves felmérések a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia előkészítése során. E célvizsgálatok több általános érvényű következtetés levonására adtak alkalmat. A szakirodalom-használat intenzitását elsősorban az egyénnek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye határozza meg. Ez az intenzitás a kutatási-felsőoktatási munkakörben dolgozó szakembereknél a legnagyobb, a gyakorlat felé közeledve meredeken csökken. Ennek oka, az, hogy a szakemberek munkahelyükön alig, vagy egyáltalán nem kapnak ösztönzést a szakirodalom tanulmányozására. A válaszolók több mint a fele mindhárom területen úgy vélekedett, hogy előmenetelét a szakirodalmi tájékoztatás nem befolyásolja. Gátló tényező a szabadidő és a nyelvtudás hiánya is, a szakemberek egyrésze még mindig nem ismeri a tájékoztatás forrásait és lehetőségeit. Így ismételt felmerül az egyetemi-főiskolai forrásismereti oktatás sürgős továbbfejlesztésének és más képzési-továbbképzési formákra való kiterjesztésének a szükségessége.

Ezzel egyidejűleg a válaszolók – elsősorban a kutató-fejlesztő intézetekben és a felsőoktatási intézményekben dolgozó szakemberek – egy másik csoportja információözönről és ugyanakkor a releváns információk elégtelenségéről panaszkodott, s ennek okát a megfelelően selektált információanyagot tartalmazó, és kellően differenciált információs szolgáltatások gyér számában jelölte meg. Fontos tanulság, hogy a szakirodalmat, a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokat a legfontosabb tájékoztatási forrásnak tartó és a helyi könyvtári szolgáltatásokra támaszkodni kívánó válaszadók – elsősorban az ipari termelésben dolgozó szakemberek – zöme nincs megelégedve a helyi szakkönyvtárral.

A társadalomtudományok területén a központi tájékoztatási intézmények az 50-es évek derekán megszűntek. Az információellátást e tudományágak tekintetében azóta szinte kizárólag a könyvtárak fedezik, kevés kivétellel hagyományos jellegű szolgáltatásokkal. A társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás jelenleg még ugyiszólván a "kézművesség" állapotában van; módszerei, eszközei elavultak. Ugyanakkor a szervezeti problémák megoldatlansága, az összehangolás hiánya felesleges párhuzamosságokhoz, az anyagi erők fecsérléséhez vezet.

A társadalmi-gazdasági fejlődés, a tudományos-technikai forradalom hazánkban is új követelmények elé állítja a közoktatást és a szakképzést. A permanens képzés elvének érvényesítése megköveteli, hogy az iskola önálló tájékozódásra, rendszeres olvasásra, alkotó munkára neveljen, az oktatási-nevelési folyamat során minél inkább építsen a tanulók irodalomismeretére, és ennek révén készséggé fejlessze az olvasást, a könyvtárak és a tájékoztatás igénybevételét.

Az iskolai oktató-nevelő gyakorlat ma még ennek az igénynek nem tud megfelelni. Külön gondot jelent e tekintetben a szakirányú képzés, amely – az általános és a szakműveltség gyarapítása és összekapcsolása érdekében – a tanulók olvasási kulturájának fokozott mértékű fejlesztését követelné meg.

Az oktatás és a könyvtár kapcsolatának másik vetületét a nevelők könyvtári igényei jelentik. Az ifjúság olvasóvá nevelése szempontjából kedvezőtlen a pedagógusok egy részének olvasási kulturájában és könyvtárhasználatában tapasztalható elégtelenség.¹

A felszabadulás óta eltelt negyedszázad átalakította és kibővítette felsőoktatási intézményeink rendszerét is. A mennyiségi fejlődés mellett a képzés szerkezetében és az oktatás mód-szereiben is számottevő változások mentek végbe.

Az elmúlt években határozott intézkedések történtek annak érdekében, hogy a felsőfokú képzés jobban tartson lépést a tudomány és a technika gyorsuló fejlődésével. Ennek egyik követelménye az átadásra kerülő ismeretanyag folyamatos megújítása, és ezzel összefüggésben a hallgatók előkészítése az önálló tájékozódásra és az alkotó munkára. Másik követelménye az ehhez szükséges rugalmas szervezeti keretek biztosítása.

Felsőoktatási könyvtáraink tevékenységének tartalmát elsősorban az oktatási-nevelési, illetőleg kutatási igényekhez alkalmazkodó, korszerű szolgáltatási rendszerek kiépítésének szükségessége szabja meg. Eközben arra kell törekedniük, hogy a hallgatók és oktatók önálló tájékozódását, alkotótevékenységét támogassák, olvasóik ilyen irányú készségeit fejlesszék.²

KÖZMŰVELŐDÉS ÉS OLVASÁS

A felszabadulás óta eltelt időben a népművelési tevékenység több fejlődési fázison ment keresztül, s ma már a társadalmi művelődés kiterjedt és szervezett területe.

A hatvanas évek második felében a társadalom szerkezetében és a termelés irányításában végbement nagy változások hatására szükségessé vált a népművelés korábbi fogalmának, társadalmi szerepének, kapcsolatrendszerének felülvizsgálása és ujrafogalmazása, amelyre az Országos Népművelési Konferenciával kapcsolatban került sor. A Konferencia sokoldalúan értékelte a megtett utat, összefoglalta az eddigi eredményeket, és vállalkozott magának a tevékenységnek a társadalom megváltozott igényeihez való igazítására, illetve a fejlődés további irányainak a kitűzésére is.

Az új koncepció a korábbi, leszűkített népművelést szélesebb társadalmi összefüggésekbe ágyazta, s ezt a tevékenységet a művelődés valamennyi területének egyik aspektusaként mutatta be. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a jövőben szervezettebb kapcsolatokat kell kialakítani a művelődés négy nagy tartománya között, másrészt azt, hogy a gazdasági és a politikai-közéleti területnek is – saját céljai érdekében – jobban kell támogatnia a közművelődést.

A közművelődés új koncepciója a passzív befogadás helyett előtérbe helyezi a művelődő ember öntevékenységet, a közös érdeklődés alapján kialakuló csoportok munkáját. Ennek megfelelően nagy feladatokat ró a könyvtárakra és a szakirodalmi tájékoztató intézményekre. Konferenciánkon úgy véljük közvetlenül kell szólni olvasási kulturánknak néhány jellemzőjéről. Az olvasás – ezen belül a könyvtárhasználat – mértékét és színvonalát alapvetően a társadalmi-szociológiai tényezők (az osztály-, réteg- és csoporthelyzet, az iskolázottság

szinvonala, a foglalkozási és kereseti viszonyok, a munkaidő-szabadidő arány, az életstílus, a lakóhely, a lakásviszonyok, a családi körülmények) határozzák meg.

A könyvkiadási, könyvterjesztési, illetve a könyvtári, tájékoztatási intézményi tényezők abban az értelemben gyakorolnak módosító hatást, hogy elősegítik, gyorsítják az objektív társadalmi szükségletek szubjektív igényként való megjelenését.

Minden eddigi vizsgálat kimutatta, hogy az olvasást nagymértékben befolyásolja az iskolai végzettség. (Az iskolai végzettséget ebben a viszonylatban több más szociológiai tényező eredőjének is tekinthetjük.) A 8 általánosnál alacsonyabb végzettségű lakosság többsége, az általános iskolát végzetteknek már csak egyötöde nem olvas könyvet. A rendszeres olvasás az érettségivel rendelkezők körében kap többséget.

Az iskolai végzettség mint olvasásmeghatározó tényező azonban nem önmagában érvényesül, hanem az egyénnek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyével összefüggésben. Ezt a megállapítást erősíti, hogy már maga az általános iskola is, de a többi iskolatípus még fokozottabb mértékben a társadalmi munkamegosztás meghatározott szintjeire készít elő.

A rendelkezésre álló adatok szerint népességünk irni-olvasni tudó korosztályainak megközelítően 60%-a olvas több-kevesebb rendszerességgel könyvet. Az újságolvasók aránya mintegy 80-90%.

Jelenleg a munkásság több mint 70%-a tekinthető olvasónak: 22-25%-a olvas rendszeresen, 50-53%-a pedig alkalomszerűen. Az 5-6 év előtti állapothoz képest az olvasók aránya 4-5%-kal növekedett, ami egyebek között a szocialista brigádmozgalom hatásának köszönhető. Lassítja a fejlődést a fejletlenebb falusi rétegek beáramlása az iparba, továbbá a termelés sokhelyütt extenzív jellege.

A mezőgazdasági munkásság és termelészövetkezeti parasztság 20-30%-a alkalomszerűen, 8-10%-a rendszeresen olvas. Falun azelőtt az olvasást többnyire felesleges időtöltésnek tekintették, ma egyre inkább az új, városiasodó életforma jelképét látják benne.

Az értelmiség 95%-a olvas, de csak kb. 60%-a rendszeres olvasó. Az alkalmazotti réteg olvasásáról vizsgálatok hiányában alig tudunk valamit.

Az olvasótábor utánpótlását a tanulói ifjúság jelenti. Ismereteink a gyermekek és az ifjúság olvasásáról hiányosak, de az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gyermekek olvasási kedve élénk és sokoldalú.

Az általános iskola befejezése vizválasztó az olvasási szokások szempontjából is. A 14-18 éves korosztályból a középiskolások olvasnak a legtöbbet, könyvtárhasználatuk intenzitása magas. A munkás- és parasztfiatalok olvasási igényeinek mértéke és színvonala komoly gondot jelent. Még a művelődés iránt legfogékonyabb szakmunkástanulók olvasási kulturája is elmarad a kívánatos szinttől. Ez az alacsonyabb szintű tanulmányok mellett társadalmi tényezőkkel és a könyvtári ellátás hiányosságaival magyarázható.

Az egyetemi és főiskolai hallgatók olvasási kulturája fejlett, bár a szakterület jellegétől függően eltéréseket mutat.

Az olvasás belső indítékai közül a "kikapcsolódás" áll az elsőhelyen. Az ismeretszerzés, illetve az általános tájékozódás igénye az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan nő, és növekszik az emberábrázolás, az etikai problémák iránti érdeklődés is.

1964-ben az összes elolvasott könyv 88%-a szépirodalom és szórakoztatóan ismeretterjesztő irodalom (pl. utleírás) volt. A szépirodalmi olvasmányanyagon belül a romantikus-kalandos könyvek voltak tulsúlyban, míg a mai, modern szocialista irodalom csak fokozatos felzárkózást mutatott. Ezekben a tényekben egyszerre tükröződik a lakosság iskolai végzettségének, a nevelés és a könyvtári szolgálat hatékonyságának elégtelensége, a pedagógiai, az izlésformáló módszerek konzervativizmusa, a termelés és a közélet alacsony információszük-

sége. Noha azóta (az új gazdasági mechanizmus, az audio-vizuális tömegközlelési eszközök, a könyvkiadás és könyvkereskedelem, a közművelődési intézményrendszerek hatására) jelentősen nőtt a fogékonyság az újdonságok iránt, népünk olvasása még mindig nem érte el az objektív társadalmi szükségletek szintjét.

Az olvasás színvonalában az olvasót elindító környezet – a szülők iskolázottsága, a családi könyvtár – fontos szerepet játszik. Ez különös figyelmet érdemel nálunk, ahol nagyméretű a társadalmi átrétegződés, s ahol emiatt a magasabbfokú felkészültség megszerzésére készülő fiatalság jelentős része kevesebb támogatást kaphat hazulról, mint amennyire szüksége volna.

Mindez nagymértékben megnöveli a társadalom kulturális intézményeinek közös felelősségét mindenekelőtt az induló nemzedékért.

Ebben a közös felelősségben osztozik a könyvkiadás, a könyvterjesztés és a könyvtár, amennyiben "olvasnivalót" biztosít mindegyikük. Mégpedig együttes erővel, mert a könyvtár és a könyvesbolt az olvasásnak egymást szervesen kiegészítő intézménye. A tapasztalatok igazolják, hogy az intenzív könyvtárhasználat általában nagyobb könyvvásárlással jár együtt.

A könyvvásárlás mértéke társadalmunkban ma még igen nagy eltéréseket mutat. A könyvek 55%-át az értelmiségiek vásárolják meg. Különösen a parasztság tulajdonába kerül még mindig kevés könyv a könyvkereskedelem csatornáin. (Az 1968. évi adatok alapján az alkalmazottak és értelmiségiek 102,-, a munkások 37,-, a parasztlakosok pedig 6,- Ft összegben vásároltak fejenként könyvet.)

A könyvkiadásnak és a könyvkereskedelemnek a könyvtári állomány szempontjából is meghatározó szerepe és felelőssége van. A könyvtáros állományépítő munkáját a tanácsai és szakszervezeti könyvtárakban túlnyomóan a hazai könyvpiac nyújtotta lehetőségek szabják meg.

Az olvasók a három fő könyvbeszerzési forrást: a könyvtárat, a könyvesboltot és az ismerősök magángyűjteményeit megközelítően hasonló arányban veszik igénybe. A könyvvel élő embereknek csupán egyharmada (a lakosságnak kb. 21%-a) használja a tanácsai és szakszervezeti könyvtárakat. A könyvtári kölcsönzések összetétele nem tér el eléggé az olvasmányok imént vázolt általános összetételétől – annak ellenére, hogy a mai életünkkel foglalkozó szocialista eszmeiségű szépirodalom, valamint a szak- és ismeretterjesztő irodalom használata e könyvtárakban mindinkább tömegessé vált.

Mint a fentiekből kitűnik, a tájékozódás, az önképzés és a tartalmas szórakozás társadalmi szükséglete azonban még nem minden esetben ölt testet egyéni igények formájában: a művelődéspolitikai kívánalmak és a tömegek igényei között ellentmondás feszül. Ennek feloldásában a könyvtárak többféle módon működhetnek közre. Így mindenekelőtt biztosítaniuk kell a korszerű tartalmak közvetítését. Elsőbbséget kell adniük, mind a beszerzésben, mind az ajánlásban, mind a népszerűsítésben a szocialista eszmeiségű, magas művészi színvonalon, illetve tudományos hitellel megírt dokumentumoknak. Továbbá – kapcsolódva ahhoz a szemléletváltozáshoz, amelynek jegyében az iskolai nevelés egyre jobban törekszik az önálló ismeretszerzés készségének kialakítására – a könyvtáraknak is ujszerű szerepet kell vállalniuk a műveltség folyamatos kiegészítésében, korszerű szinten tartásában. A könyvtárakat alkalmassá kell tenni arra, hogy ezeknek a követelményeknek szervezetükkel, szolgáltatásaikkal, személyiségformáló tevékenységükkel megfelelhessenek.

A könyvtáraknak az iskolákkal karöltve és az iskolák szerepét bizonyos mértékig pótolva, már ma is határozottabban kell törekedniük arra, hogy megtanítsák az embereket az értő olvasásra. El kell vezetniük az igazi értékek felismeréséhez azokat, akik egyelőre még a színvonalalant, a giccset, a krimet stb. választják a valódi irodalom helyett.

A szabadidő felhasználásának különböző lehetőségei és eszközei, különösen a tömegkommunikációs eszközök és a művelődés egyéb intézményei között ma verseny folyik az egyén szabadidejének újrafelosztásáért; a könyvtáraknak is erőfeszítéseket kell tenniük ebben a versenyben, hogy megtartsák, sőt növeljék befolyásukat a művelődő emberre. A könyvtárak és a

szakirodalmi tájékoztatási intézmények ugyanis az általuk kínált, időbelileg nem korlátozott, tematikailag rendkívül gazdag, igényszintek szerint differenciált és válogatott, szükség szerint visszakereshető, viszonylag olcsón beszerezhető és szétsugározható információk révén sajátos és nélkülözhetetlen feladatot töltenek be a társadalom művelődési-tájékoztatási és nevelési rendszerében.

Ha a társadalmi-szociológiai és az intézményi tényezők arányosan fejlődnek, remélhetjük, hogy a következő másfél évtizedben a lakosság egyharmada könyvtári olvasóvá válik, s ez alatt a könyvtárhasználat szerkezetében is minőségi fordulat következik be.

A TÁRSADALMI SZÜKSÉGLETEK ÉS AZ ELLÁTÁS ÖSSZHANGJA

A könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási ellátást országos, ágazati, regionális és helyi szinten egyaránt a társadalmi szükségletekkel arányosan kell fejleszteni és a különböző szintek között munkamegosztást kell kialakítani.

Ismereteink szerint a társadalmi-szociológiai tényezők együttesen a jelenleginél intenzívebb, számszerűleg magasabb, minőségileg kívánatosabb könyvtári és szakirodalmi használatot tennének lehetővé és szükségessé, ha az igények kielégítésének feltételei kedvezőbbek lennének. Az intézményi tényezők viszonylagos elmaradásához hozzájárult, hogy a különböző szintű állami, tanácsai és vállalati döntésekben nem érvényesült következetesen annak felismerése, hogy a társadalmi tevékenységekben milyen fontos szerepet játszanak a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szolgáltatásai. A társadalmi tevékenységek a maguk részéről sem ösztönözték eléggé e szolgáltatások igénybevételét, s így sok helyen még a meglévő lehetőségek kihasználtsága sem teljes.

A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási szolgálat fenntartása és fejlesztése – a társadalom szervezettségének strukturáját követve – állami, vállalati és társadalmi szervek között oszlik meg. Az állam elsődleges feladata a nyilvános, bárki számára hozzáférhető könyvtári ellátás és szakirodalmi tájékoztatás biztosítása. Ez ingyenes alapszolgáltatásaival, illetve olykor térítéses speciális szolgáltatásaival igyekszik kielégíteni a kutatás és termelés, a művészi alkotómunka, a közéleti-politikai, általános és szakmai tájékozódás, a képzés és önképzés, a művészi élmény keresése és a kulturált szórakozás iránti igényeket, elősegíteni a szükségletek igényként való tudatosulását. A nyilvános könyvtárak – információgazdaságuk és szolgáltatásaik rendszere révén – támogatják és befolyásolják a vállalati-intézményi-társadalmi szervezeti szférában működő könyvtárakat és szakirodalmi tájékoztatási egységeket, ésszerű együttműködésre és munkamegosztásra sarkallják őket.

Az önfenntartó hivatali vagy vállalati keretekben működő szakirodalmi tájékoztatási intézmények egyes, kutatási vagy termelési szempontból rendkívül fontos szolgáltatásait is célszerű állami eszközökből finanszírozni, illetve támogatni.

Indokolt, hogy e vállalatok és a termelőszövetkezetek is hozzájáruljanak a nyilvános könyvtárak fenntartásához, ha olyan szolgáltatásokat várnak el tőlük, amelyek meghaladják az állami fenntartás által biztosítható szintet.

A vállalatok az eddiginél fokozottabb mértékben támogassák anyagilag is a szakszervezeti könyvtárakat, mivel azok működése és használata – bár közvetve – a termelés érdeke is.

II.

A fejlődés fő mozzanatai

A magyar könyvtárügy 1945-ben mélypontról indult fejlődésnek. Ebben a háborus veszteségen kívül az is közrejátszott, hogy a felszabadulást megelőző időszakból szegényes és ellentmondásos örökség maradt ránk. Még legfejlettebb könyvtáraink, a tudományos és egyetemi könyvtárak sem voltak állományukban, felszerelésükben elég gazdagok, működésükben elég hatékonyak. Nem volt minden településre kiterjedő általános könyvtári ellátás.

Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy a megindult társadalmi változások a lakosság műveltségi színvonalának emelését kívánják meg, ehhez pedig – egyebek között – könyvtárak szükségessé válnak.

A könyvtárügy korszerű alapokra való helyezésének és továbbfejlesztésének előkészítő munkálatai közvetlenül a felszabadulás után megindultak, de országos méretű megvalósításukra csak a fordulat éve után kerülhetett sor.

A fejlesztés első éveinek fő eredményei a következők: meghonosodott az egyetemi szintű könyvtárosképzés, megalakult az Országos Könyvtári Központ, tudományáganként dokumentációs központok jöttek létre, nagy számban létesültek új szakkönyvtárak, és 1952 végén már minden településen és üzemben közművelődési könyvtár működött. A 2042-13/1952. sz. minisztertanácsi határozat – a kulturális forradalom adott fokának megfelelően – azt célozta, hogy határozott irányt és szilárd szervezeti kereteket adjon a sokágu könyvtári fejlődésnek. Ez a jogszabály foglalt állást – azonkívül, hogy rendezte a közművelődési könyvtárak szervezetét – az egységes könyvtári rendszer mellett. Az I. Országos Könyvtáros Konferencia javaslatot tett az Országos Könyvtárügyi Tanács megalakítására, a módszertani munka kiépítésére és a könyvtári szaksajtó megteremtésére.

Az 1955. évi II. Országos Könyvtáros Konferencia szükségesnek látta a könyvtárügy szervezeti továbbfejlesztését. Az egymástól elszigetelt, külön életet élő könyvtárak – köztük tulajdonképpen kis és törpe intézmények – korszerűtlen halmazából meg kellett teremteni (illetve – ahol már megalakultak – tovább kellett fejleszteni) a könyvtárak több azonos közigazgatási területen, illetve azonos intézményi keretekben működő nagy csoportjait összefogó hálózatokat. A hálózatok a munkamegosztás, az együttműködés és a szakosodás lehetőségét kínálták.

Ez az új szervezet nyert jogi formát az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendeletben, amely mindmáig a könyvtárügy alapvető jogszabálya. Rendelkezései meghatározták a közkönyvtárak típusait, megszabták a hálózati központok és a tagkönyvtárak alapfeladatait és kapcsolatait, foglalkoztak a könyvtári és dokumentációs tevékenység összefüggéseivel, rögzítették a nemzeti könyvtár tevékenységi körét, szabályozták a könyvtári szakfelügyelet kérdését. E jogszabállyal zárult le a szocialista könyvtári fejlődés első szakasza, amelyre a szükségesnek látszó intézmények és rendszereik létrehozása volt a jellemző.

Ugyanakkor ez a jogszabály áll annak a második szakasznak az élén, amelyet most a III. Or-

szágos Könyvtárügyi Konferencia tesz mérlegre. Noha végrehajtásának megkezdését az ellenforradalom több évvel visszavetette, a törvényerejű rendelet jegyében született eredmények sokrétűek.

Megszilárdultak a különféle hálózatok keretei. A hálózati központok kialakították szervezeteiket és módszereiket, és nélkülözhetetlenné váltak a fejlesztés, a módszerbeli segítség, a képzés-továbbképzés tekintetében. Létrejött a központi irányítás módszertani szerve: a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Külön is kiemelendő az a segítség, amelyet a megyei könyvtárak nyújtottak a hálózatukhoz tartozó könyvtáraknak. Egészséges törekvések észlelhetők a hálózatközi és a területi együttműködésre. Ilyen a megyei könyvtárak együttműködése a szakhálózatokkal, a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak kooperációja, legujabban az iskolai és a tanácsi könyvtárügy hasonló törekvése. Az együttműködés fejlesztését célozta már az első gyűjtőkörű rendelet megjelenése is. Ennek továbbépítését jelentik a sorra kialakuló állománygyarapítási kooperációs körök, amelyek egy-egy szaktudomány vonatkozásában átnyulnak a hálózatok határain.

Gazdagodtak a könyvtárosképzés formái. Az egyetemen a nappali tagozaton kívül levelező, esti és kiegészítő tagozat létesült, továbbá egy éves felsőfoku szaktanfolyamok indultak. Ezek együttesen többszáz felsőfoku képzettségű munkatársat adtak intézményeinknek. 1957-ben az egyetemi szintnél alacsonyabb foku képzést nyújtó szaktanfolyamokat hoztunk létre, amelyek valamennyi könyvtártípus számára közel 2000 dolgozót képeztek ki. 1962-ben indult meg a tanítóképző intézeti könyvtáros-népművelő képzés.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962-ben Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsá alakult.

A különféle könyvtárakban dolgozó könyvtárosok érintkezését segítette elő az 1956-ban létrejött Szabó Ervin Kör, amely időközben a Magyar Könyvtárosok Egyesülete nevet vette fel.

Az elmúlt másfél évtized alatt a könyvtári rendszer egésze növelte felkészültségét és hatókörét. Az 1957-ből és 1968-ból rendelkezésre álló viszonylag teljeskörű adatok szerint a könyvtári dokumentumok mennyisége 40 milliőről 67 millióra, az évi kölcsönzések száma pedig 30 milliőről 58 millióra növekedett.

Néhány adattal külön is érdemes jelezni a tanácsi és szakszervezeti könyvtárak fejlődését. E könyvtárak 1955-ben 7,800.000 kötetet kínáltak 1,400.000 olvasójuknak, s évi kölcsönzésük mennyisége 26 millió volt. Ugyanezek a mutatók 1969-re a következőképpen alakultak: közel 24 és félmillió kötet, mintegy 2 és 1/4 millió olvasó, 54,6 millió kölcsönzés. A tanácsi könyvtárak növekvő számszerű eredményei arra vezethetők vissza, hogy a lakosság könyvtári ellátása egyre teljesebbé vált. Ennek művelődéspolitikai szempontból nagyfontosságú tényezői: a szakszervezeti könyvtárügyben a letéti rendszer következetes megvalósítása és a kistelepülések lakosságának kulturális ellátását szolgáló művelődési autók egyre nagyobb számú üzembeállítása.

A könyvtárügy mennyiségi fejlődésénél is fontosabb azonban a szolgáltatások minőségének növekedése és differenciálódása.

Népgazdaságunk átalakulása, a kutatási-fejlesztési tevékenységek kibővülése, az ismeretek közlésének új formái, módszerei nap mint nap új feladatokat hártanak a szakkönyvtárakra. A természet- és műszaki tudományok fejlődési üteme megváltoztatta az egyes dokumentum típusok iránti kereslet hagyományos szerkezetét: az érdeklődés az egyre lassabb közlési eszköznek számító könyv felől mindinkább a fürgébb közlésformák – időszakos kiadványok, sőt ezeken túlmenően is a különböző nem hagyományos dokumentumfajták (pl. preprintek) felé fordul.

A szakirodalmi tájékoztatás különösen az utóbbi években fejlődött rohamosan. A tudomány és a technika nemzetközi és hazai előrehaladásáról ma már számos információs szolgáltatás igyekszik rendszeresen, a szükségletekhez igazodó formákban képet adni. (Ennek korszerű módját jelentik az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, továbbá

más intézmények gyorsindexei.) Igényes tájékoztató és bibliográfiai tevékenységre törekednek az egyetemi könyvtárak is. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára a tudományszervezés területén alakított ki magának sajátos feladatkört. Az Országos Széchényi Könyvtár több nagy vállalkozást indított, illetve fejezett be (éves nemzeti bibliográfiai kumulációk, Magyar Könyvészet 1945-1960.), s közreadja az Országos Gyarapodási Jegyzéket, valamint a külföldi folyóiratok lelőhely jegyzékét.

Országos szakkönyvtáraink munkájának eredményeképpen, és az 1960. évi gödöllői bibliográfiai konferencia utmutatásai alapján kiépülőben van több fontos tudományág összefüggő bibliográfiai rendszere. A kurrens bibliográfiák mellett retrospektív összefoglalások is készülnek, a hazai tájékoztatás nem egy esetben a magyar tudomány eredményeinek külföldi ismertetésével párosul.

A szakirodalmi tájékoztatási igény növekedése, jelentőségének fokozódása azt eredményezte, hogy ma már valamennyi szakkönyvtár rangját elsősorban a tájékoztatási készség, az erre való felkészültség és a szolgáltatások minősége szabja meg. E tekintetben bizonyos különbség alakult ki az ipari termelési, kutatási, fejlesztési és tervező, illetve a társadalomtudományi területeken működő szakkönyvtárak között. Az utóbbiak tevékenységére egyelőre a hagyományos szolgáltatás a jellemző.

Ma már a helyi tájékoztatási szolgáltatások többsége is színvonalas; a hatvanas évek elejének kiadvány-dömpingje egészségesebb mértékre csökkent. A legfejlettebb helyi könyvtárak gondosan válogatott, feladatokra és személyekre szóló tájékoztatási-szolgáltatási rendszereket építenek ki, jól szerkesztett tájékoztatási kiadványokat tesznek közzé.

Több helyütt figyelemreméltó kezdeményezések születtek a korszerű feldolgozó-feltáró módszerek, eszközök - nem utolsósorban az OMKDK által terjesztett fénylyukkártyák - alkalmazására. Napirendre került a bibliográfiák és indexek számítógépi előállítás, illetve az ehhez szükséges szellemi-dologi feltételek megteremtése.

A tanácsai és szakszervezeti könyvtárakban erőfeszítések történtek az állomány növelésére, szerkezetének javítására, és kézikönyvtárak kifejlesztésére. A művelődéspolitikai követelményeknek az állománygyarapításban való érvényesítését szolgálja az "Új könyvek" című állománygyarapítási tanácsadó megjelentetése. A szabadpolcos rendszerre való áttérés minőségi változást hozott, megteremtve az állományhasználat és a szolgáltatások fokozatos differenciálásának és fejlesztésének a feltételeit.

Biztató, hogy a korszerű feltételekkel rendelkező, valamennyi olvasóréteg igényeinek kielégítésére törekvő könyvtáraink használata évről-évre dinamikusabbá, színvonalasabbá válik. Számszerűen növekszik a kölcsönzések száma, és kedvező változást mutat ennek belső összetétele is. (A tanácsai könyvtárak kölcsönzési forgalmában pl. az ismeretterjesztő és szakirodalom aránya 1961-től 1969-ig 150/0-ról 260/0-ra, Budapesten 330/0-ra emelkedett.) Emellett fokozatosan teret hódít a helybenolvasás szokása, a tájékoztató szolgálat igénybevétele is. Az ilyen könyvtárak jól válogatott általános gyűjteményét a legkülönbözőbb szakemberek intenzíven használják fel a szűkebb szakterületükön tuli tájékozódásra.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a helyismereti és ajánló bibliográfiai munkában szerzett uttörő érdemeket, ért el jelentős eredményeket. Később - főként a helyismereti tevékenység kifejlesztésével - a megyei és városi könyvtárak is bizonyosságát adták annak, hogy tudományos igénnyel tudnak hozzájárulni tájegységük multjának és jelenének feltárásához, s hogy magasszínvonalu szolgáltatásokra képesek.

Az utóbbi években (az egész könyvtárügyben és szakirodalmi tájékoztatásban) előtérbe kerültek az igényvizsgálatok. Az intézmények egyre fokozottabban foglalkoznak azzal, hogy olvasóközönségük, használóik összetételét, szükségleteit, ellátottsági fokát tudományos módszerekkel tanulmányozzák. A távlati kutatási feladatokat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1960. évi ankétja jelölte ki. A Magyar Tudományos Akadémia egyik munkabizottsága kifejezetten a könyvtörténeti és bibliográfiai kutatásokat tekinti feladatának, az OKDT kutatási és kiadványi szakbizottsága viszont a közléseleméleti vizsgálódások ösztönzésével segítette a kutatómunka kibontakozását.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a könyvtárépítés és – korszerűsítés – terén elért eredményeinket. A 60-as évektől kezdődően számos könyvtárépületet avattunk. A miskolci egyetem könyvtára, a tatabányai, kaposvári, szombathelyi, veszprémi, zalaegerszegi, egri megyei, a kiskunhalasi és esztergomi városi könyvtár képviseli az építési program legjelentősebb teljesítményeit.

A társadalom is mind határozottabban kívánja segíteni a könyvtári munkát. Ennek egyik fontos megnyilvánulása az Olvasó népért mozgalom.

A fejlődés ennek ellenére sem problémátlan: nem sikerült meghatározó módon áttérnünk az intenzív szakaszra, elmaradt az igazán hatékony fejlesztés, szintkülönbségek, hézagok, visszalépések keletkeztek, fontos (néha évtizedes) kérdések maradtak függőben. Ezeket a következő fejezet veszi számba.

Problémák, hiányosságok

AZ ELLÁTÁSI RENDSZER MŰKÖDÉSÉNEK ALAPELVEI

A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási rendszernek biztosítania kell, hogy az ország bármely településén élő állampolgár vagy bárhol tevékenykedő jogi személy (vállalat, intézmény, szervezet stb.) a lehető leggyorsabban hozzájuthasson a számára szükségessé vált dokumentumokhoz, illetve a rájuk épülő tájékoztatási szolgáltatásokhoz. Az ellátási rendszer különféle tagintézményeinek - a bennük felhalmozott és feltárt információknál, együttműködési készségüknél és társadalmi-intézményi beágyazottságuknál fogva - elő kell segíteniök a szükségletek új és új igényként való jelentkezését, ezen keresztül a szocialista ember személyiségének teljes kibontakozását, illetve társadalmi méretekben a termelési színvonal emelkedését, a kutatómunka kiterjedésedését, a szocialista demokrácia és kulturális forradalom magasabb szintre való fejlődését. A társadalom egésze érdekében az átlagosnál is nagyobb erőfeszítéssel kell kielégíteni a jövőre felkészülő ifjúság,³ valamint a mában alkotó és döntési joggal rendelkező személyek igényeit.

A fenti célok megközelítése és elérése végett ki kell jelölnünk a rendszer működésének alapelveit, majd biztosítanunk kell működése feltételeit és ki kell alakítanunk a feltételek optimális társadalmi hatását lehetővé tevő ellátási rendszert.

a) A rendszer működésének alapelvei közül elsőként azt kell leszögeznünk, hogy a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények kettős társadalmi feladatot látnak el, a tájékoztatást és a nevelést; ezek szervesen kiegészítik egymást.

Elsődlegesen tájékoztatásnak tekintjük az egy-egy tudományos, műszaki kérdés megoldásához szükséges szakirodalmi információnak, egy-egy közéleti döntés meghozatalához készített irodalmi áttekintésnek a szolgáltatását - de a pedagógiai lehetőséget is fel kell ismernünk ebben a tevékenységben, pedagógiai elemekkel is gazdagítanunk kell ezt a tevékenységet. És megfordítva: a dokumentumok használata, még ha csak szórakozás is a közvetlen célja, mindig magában foglalja bizonyos információk felvételét is.

A sokoldaluan fejlett szocialista embertípus kialakítását célzó tudatformáláshoz bőséges és értékes - tudományos hitelű, illetve művészi értékű - információkra van szükség. A tájékoztatásnak viszont mindig - közvetlenül vagy közvetve - elő kell segítenie a szocialista módon élő, dolgozó és alkotó ember személyiségének kiteljesedését is.

b) A szakirodalmi tájékoztatás teljessége és korszerűsége megköveteli a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás szoros együttműködését. Ennek lehetőségeit még korántsem merítettük ki. Ennek részint máig is lappangó szemléleti okai vannak: a sajátos hazai fejlődés következtében a szakirodalmi tájékoztatás nem egy területen egyoldalú és konzervatív könyvtári szemlélettel megküzdve vivta ki elismertetését. Ennek reakciójaként bukkannak időnként fel a tájékoztatás oldaláról olyan nézetek, amelyek a könyvtárat gyűjtő-

megőrző funkcióra redukált, idejétmúlt intézménynek tekintik, egyaránt figyelmen kívül hagyva információs kapacitását, szerepét az általános és szakműveltség alakításában.

Világszerte egyre több a példa a szakkönyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás gyümölcsöző együttműködésére. Egyre több rokon elem is jelentkezik a kétféle tevékenységi típusban: a korszerű könyvtár tevékenységének súlypontja a tájékoztatás felé tolódott el, a szakirodalmi tájékoztatás pedig működésének hatékonyságát fokozza a dokumentumok közvetlen rendelkezésére bocsátásával. Épp ezért meddő és túlhaladott jelenség a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás szembeállítás, "alá- és fölérendeltségnek" problémája.

Sajnos, a nehézségek nem csekélyek. Bonyolultak a szervezeti és irányítási problémák, hiszen a tágabb értelemben vett tájékoztatás rendszere messze túlnő a könyvtárügy keretein, s maga a szakirodalmi tájékoztatás is jelentős részben a könyvtári intézményeken kívül bontakozott ki és fejlődik, noha legfontosabb bázisai és közvetítői kétségtelenül a könyvtárak.

A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás kérdéseit tehát leghelyesebb viszonylagos egységükben vizsgálni és a problémák közös megoldásának lehetőségeit kutatni, amint azt a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia szekciótülsége tette. Állást kell tehát foglalnunk a kétféle tevékenység minden szinten összehangolt, a közös célok szolgálatára és a funkcionális munkamegosztásra épülő működése, fejlesztése mellett. A megoldandó főbb problémák a következők:

- egyaránt hiányos a szakirodalmi tájékoztatás országos rendszere és a szakirodalmi bázis (fejletlen a természet- és társadalomtudományi tájékoztatás és könyvtári bázis);
- az új gazdasági irányítási rendszerre való áttérés a pezsdítő hatás mellett új típusú nehézségeket is okozott: annak túlzott hangsúlyozása, hogy a vállalatok, intézmények felelősek saját tájékozottságukért, elaprózza a tájékoztatást, növeli költségeit és csökkenti hatékonyságát, hátráltatja a központi könyvtári és szakirodalmi szolgáltatások továbbfejlesztését. (Ez nem érinti azt az elvet, hogy meghatározott szolgáltatások kiépítése és fenntartása csak helyileg eredményes és gazdaságos.)

c) A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások kiépítésében törekedni kell a nemzetközi munkamegosztás, különösen a szocialista országokkal való együttműködés révén kínálkozó lehetőségek kiaknázására. Fokozottan igénybe kell venni a külföldi dokumentumbázisokat és szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokat, s ennek érdekében messzemenően igazodni kell a nemzetközi gyakorlathoz a hazai ellátási rendszer korszerűsítésében, gépesítésében, szabványosításában. Együttműködési készségünknek közös vállalkozások, megoldások kezdeményezésében is ki kell fejeződnie.

Ennek másik oldalát jelenti, hogy könyvtáraink és szakirodalmi tájékoztatási intézményeink dokumentumbázisukat és szolgáltatásaikat bocsássák a nemzetközi használat rendelkezésére is, a hazai termelési, tudományos, kulturális eredmények propagálása és a nemzetközi szolgáltatások teljessé tétele érdekében.

Az országos szintű kapcsolatok mellett fontos szerepet töltenek be a hazai intézmények kétoldalu megállapodásai a szocialista országok megfelelő intézményeivel. Mindenképpen elő kell segíteni e munkakapcsolatok kibontakozását.

d) A könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények csak ellátandó szakterületükkel, annak fejlődésével, illetve a társadalom különböző szerveivel, szervezeteivel és intézményeivel együttműködve tölthetik be társadalmi szerepüket. Ez az alábbi kötelezettségekkel jár:

- az ellátandó földrajzi vagy szakterület, intézmény, vállalat, szerv szükségleteinek és igényeinek felmérése, a szolgáltatások hatékonyságának vizsgálata, a használók tanácsainak, könyvbaráti kollektíváknak a megszervezése, működtetése;

- az egész munkának, az állománygyarapítástól a szolgáltatásokig, erre a konkrét társadalomismeretre való alapozása, a vezetés korszerű tudományos alapokra helyezése; nem engedhető meg, hogy – amint ez ma még gyakran megtörténik – a szervezet tehetetlenségi ereje szabja meg a munka irányát;
- a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények a ma igényeit is perspektivikusan szolgálják, készüljenek fel a jövő igényeinek kielégítésére is; érdemi válogatást biztosító állománygyarapításukkal ösztönzően hassanak vissza az általuk ellátott terület fejlődésére.

e) A könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás alapvető feladata a szolgálat: a használók igényeinek messzemenő és sokoldalú kielégítése. Az intézmények e követelménynek a használók észrevételeinek figyelembevételével, szabadidejükhöz igazodó nyitvatartással, gyors és rugalmas kiszolgálásukkal tehetnek eleget. Mindehhez olyan könyvtárosokra, tájékoztatási szakemberekre van szükség, akik nem bürokratikus szemlélettel, hanem hivatásszerűen vállalják a munkakörükhöz tartozó kötelességek teljesítését.

DOKUMENTUMBÁZIS

Legjelentősebb könyvtáraink a felszabadulás óta lényegében folyamatosan szerezhették be a hazai dokumentumtermés profiljukba vágó részét. A korábbi évek magyar anyagát illetően kedvezőtlenebb helyzetben vannak az új alapítású szak- és főiskolai könyvtárak, illetve a megyei és városi könyvtárak; ezeknek többségében még csak követelmény, hogy a hazai könyvkiadásból a XX. századot, vagy akár csak az 1945 utáni időszakot reprezentáló prézens gyűjteménnyel rendelkezzenek.

A kereskedelembe kerülő hazai kurrens termésből minden fontos nyilvános és nem nyilvános szakkönyvtár a kellő színvonalon végezheti a beszerzést; nem lehet ez probléma a megyei és városi könyvtárakban sem. Nagy nehézségeket okoz viszont a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok beszerzése. A könyvtárak egy része nem is fordít elég energiát e nehézségek leküzdésére, holott a dokumentumoknak ez a kategóriája egyre fontosabbá válik.

Az utóbbi évek hitelcsökkenései nehéz helyzetbe hozták a tanácsi és szakszervezeti könyvtárak zömét; megengedhetetlenül csökkentették az állomány növekedésének ütemét, megakasztották szerkezetének javulását.⁴ Megoldaná ezt a nehézséget, ha az ezeket a könyvtárakat fenntartó szervek az állománygyarapítási hitelkeretek megállapításában következetesen érvényesítenék az "Alapelvek és követelmények közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez" című MM-kiadványban, illetve a szakszervezeti könyvtárakra nézve az "Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez" c. SZOT-tervezetben foglalt irányszámokat.

Az iskolai könyvtárak állománya nem elégíti ki sem a tanulóknak, sem a nevelőknek az oktatómunkával kapcsolatos könyvszükségleteit.⁵ (A középiskolában annyival jobb a helyzet, hogy itt a tanulók a korábban kizárólag nevelői célokra szolgáló gyűjteményeket is használhatják.) A gyarapítás eddig rendszertelenül folyt – a könyvvásárlás mechanizmusa sem kedvezett a tervszerűségnek – és általában csekély anyagi bázisra támaszkodott. Különös figyelmet igényel a szakképzés megfelelő szakirodalommal való ellátása minden szinten. Minden iskolában elengedhetetlen az oktató-nevelő munkához szükséges kézikönyvek és segédkönyvek beszerzése.

A gyermekek és az ifjuság könyvellátásának bázisa a közművelődési könyvtárakban sem kielégítő. A gyermekkönyvtárak állománya általában nem biztosít elegendő választékot, kisebb könyvtárakban pedig az olvasmányanyag mennyisége sem kielégítő. Fokozza a nehézségeket a gyermekek által használt könyvek gyors elhasználódása.⁶

A tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárügyre egyaránt érvényes, hogy csak a szervezett együttműködés keretében lehet a sok száz kis- és törpekönyvtár állományválasztékát a kellő mértékig fejleszteni.

A könyvtárak munkájában a könyv- és folyóiratkiadás eredményei és hiányosságai egyaránt felerősödnek. A könyvtárhasználat tömeges voltához és fokozódó differenciálódásához a fordulat éve utáni kiadói politika és tevékenység biztosította és biztosítja az elsődleges alapot.

A jelenlegi kiadói gyakorlattal kapcsolatban az a kifogásunk, hogy az egyéni piacra való termelés miatt mind kevésbé veszi tekintetbe a kis példányszámokat, de minél változatosabb kínálatot igénylő könyvtári piacot. Ezzel összefüggésben az alábbi nehézségeink vannak:

- a kis létszámot foglalkoztató szakmák számára alig van magyar nyelvű szakirodalom, olykor az alapozó jellegű és a középfoku munkák is hiányoznak;
- kevés a színvonalas ismeretterjesztő mű, alapvető referensz művek hiányoznak még mindig;
- a gyerek- és ifjúsági irodalomban kicsi az új művek választéka;
- a szórakoztató irodalomiránti jogos igényt sok esetben alacsony színvonalu, nevelési céljainknak meg nem felelő művek elégítik ki.

Mindezt tetézi, hogy a könyvvásárlásban csökken a könyvtári beszerzés aránya. Pedig művelődéspolitikánk számára nem lehet közömbös, hogy a legjobb munkák példányainak mekkora hányada jut el a nyilvános könyvtárakba, ahol jóval nagyobb mértékben kihasználják őket, mint a házi gyűjteményekben.⁷

A külföldi dokumentumok szükségletek szerinti beszerzése a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási rendszer egyik legnagyobb, egyre súlyosbodó problémája. E téren – néhány könyvtár kivételével – az általános könyvtárak beszerzése egyelőre minimális. A megyei és a városi könyvtárak többsége is csak elvétve jut hozzá a világirodalom fő műveinek eredeti nyelvű kiadásához, a világnyelveken megjelent legfontosabb kézikönyvekhez és monográfiákhoz. Ez a nyilvános szakkönyvtárak Budapestre való összpontosítása, illetve a vidék gazdasági és kulturális fejlődése miatt egyre inkább tarthatatlanná válik. – A legutóbbi két esztendőben kezdtünk ismét foglalkozni a nemzetiségi nyelvű könyvek rendszeresebb beszerzésével.

Hogy szakkönyvtárainkban milyen mértékben van képviselve a világ értékes dokumentumtermése, arra nézve nincsenek átfogó elemzéseink. A kísérletképpen végzett vizsgálatok (a kémia, matematika, orvostudomány, pszichológia, állam- és jogtudomány stb. terén) tanúsága szerint a helyzet nem megnyugtató⁸, sőt a költségvetésből fenntartott nyilvános könyvtárakban még romlott is a legutóbbi évtizedben. A dokumentumok mennyiségének és árának állandó növekedése miatt csak a vállalatok könyvtárai tudtak lépést tartani a fejlődéssel. Az új gazdasági irányítási rendszer bevezetése óta azoknak a vállalatoknak a szakkönyvtárában, amelyek fölismerték a szakirodalom fontosságát, a gyarapítási keretek sokkal gyorsabban fejlődtek, mint a nyilvános ellátást biztosító szakkönyvtárakban.

Ha a kiadványok számának növekedésével és árának emelkedésével lépést akarunk tartani, a nyilvános könyvtárakat fenntartó szervezeteknek e két tényező alakulásával arányosan, de legalább évi 12 o/o-kal kell növelniük az állománygyarapítási kereteket.⁹

Az eredményesség másik feltétele a szervezethez. A 1961/1968. MM. sz. utasítás a dokumentumbázist a tudományáganként érdekelt könyvtárak kooperációja útján szándékozik megteremteni. Az u.n. "kooperációs körök" a különböző típusú könyvtárak együttműködésén alapulnak. A feladat nehézségét mutatja, hogy a kooperációs körök a műszaki és a mezőgazdasági területen csak most alakulnak ki. Nem egy esetben vélt vagy valóságos érdekellentét keletkezik a "helyi" és az "országos" feladat között. Az együttműködés teljes kibontakozása megköveteli a nagy nyilvános szakkönyvtárak vezető szerepének erősítését, jó ellátottságát, valamint szakfelügyeleti alapok létesítését a rendszer működtetéséhez.

A külföldi beszerzésben az az elv érvényesítendő, hogy a dokumentumbázis ne csak a pillanatnyi és távlati igényeknek feleljen meg, hanem a tudományok egészének fejlődését is tükrözze, szakszerű válogatással.

A külföldi beszerzés jelentős részét a Kultura Vállalat és a Posta Központi Hirlapiroda intézi. Mivel az igényeket a gyors, megbízható és rugalmas ügyintézés tekintetében egyik szerv sem elégíti ki, időszerűnek látszik napirendre tűzni a könyv- és folyóiratimport korszerűsítését, esetleg egyes nagy könyvtárak importjogának biztosítását. Ez mindenekelőtt a nem hagyományos dokumentumfajták jobb beszerzése érdekében kívánatos. (Az OMKDK már megkapta ezt a jogot a nem publikált dokumentumokra vonatkozólag.)

A nemzetközi kiadványcsere lehetőségeit is jobban, a könyvtárak szélesebb körében kellene felhasználni a külföldi dokumentumok beszerzésére. Célszerű volna a nemzetiségek könyvellátásában is kihasználni az állománygyarapításnak ezt a lehetőségét: érintett megyei és városi könyvtáraink megállapodásokat köthetnének a szomszéd országokban levő intézményekkel a nemzeti könyvtermés reprezentatív anyagának kölcsönös megküldéséről.

Valamennyi könyvtárban probléma a különböző okokból szükségtelemmé vált művek kivonása. A jelenlegi szabályozás körülményes, tulságosan centralizált, a felelősséget nem osztja meg, holott az állományapasztás sok tekintetben megközelíti a gyarapítás fontosságát.

ÉPÜLET, FELSZERELÉS

A felszabadulás után anyagi erőfeszítéseinket az állományok kiépítésére és a személyzet biztosítására összpontosítottuk. Az épületbázist hosszú ideig az örökölt egyetemi és tudományos könyvtári épületek, illetve a könyvtári célra rendelkezésre bocsátott, általában alkalmatlan épületek (helyiségek) jelentették.

A fejlődés intenzívebbé válását jelzi a hatvanas évek elején megindult könyvtárépítési program, amely új épületek emelése mellett számos, korábban más rendeltetésű épület átalakítását eredményezte. Több száz, főleg kisebb könyvtár jutott azóta korszerűbb, ha nem is mindig kielégítő elhelyezéshez.

Ennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer kulcspozícióit elfoglaló intézmények elhelyezése napról-napra tarthatatlanabbá válik. Az országos szakkönyvtárak mindegyike korszerűtlen épületben szorong, az elfogadható fejlesztés lehetősége nélkül. A felszabadulás óta egyetlen új önálló egyetemi könyvtárépület jött létre. Az egyetemi és főiskolai hallgatók számára sok felsőoktatási intézményben egyáltalán nem vagy csak nagyon szűkösen tudnak helybenolvasási lehetőséget biztosítani, időnként korlátozzák a könyvtár használatát.¹⁰ Nincs hely az egyetemi oktatók és kutatók színvonalas kiszolgálására sem. A segédüzemek és a gépi felszerelés elhelyezése megoldatlan. A tanzéki és intézeti könyvtári állomány csak nagyon korlátozottan használható, mivel többfunkciós helyiségekben van elhelyezve. — Legjelentősebb könyvtáraink állományának elhelyezése és megóvása elképzelhetetlen gyors központi segítség, raktárak felépítése nélkül.

Immár fél évszázadot meghaladó adósságunk a nemzeti könyvtár otthonának megteremtése. A jelenlegi helyzetben nem lehet biztosítani a gyűjtemény elhelyezését, nem lehet fejleszteni a könyvtár szervezetébe épített központi szolgáltatásokat, szó sem lehet a korszerű, szocialista nemzeti könyvtár fogalmához tartozó olvasószolgálat kialakításáról. Alapvető művelődéspolitikai érdek tehát, hogy a Várban folyó rekonstrukció keretében a könyvtár kiemelt elbírálást kapjon és a vontatottan folyó építkezések a legsürgősebben befejeződjenek. Enélkül a meglévő állomány épsége és a jelenlegi szolgáltatások fenntartása is veszélybe kerül.

19 megyei könyvtárunkból 8 rendelkezik új vagy felújított épülettel. Még ezek esetében sem tudtuk általában a kellő mértékben biztosítani a gyerekek és az ifjúság sajátos szükségleteihez igazodó belső tereket, sőt nem egy esetben ki is szorult belőlük ez a szolgálat.

A városi könyvtárak és a könyvtárfiókok elhelyezése még kedvezőtlenebb. A járási székhelyeken és a városokban a művelődési házzal közös épületben működő könyvtárak között alig találunk olyat, amelynek helyiségei funkcionálisan megfelelőek és kielégítő alapterületűek volnának.

1600 községi könyvtárunk elhelyezése megoldatlan. A falu ma már nem tanácsházi folyosón, iskolai tantermekben, vegyes rendeltetésű helyiségekben elhelyezett könyvszekrényeket igényel, hanem középület rangu épületben, közintézményként működő könyvtárakat, vagy legalábbis – kisközségekben – csak könyvtári célra használt helyiséget.

Nem sikerült egyetlen korszerű bibliobuszt sem üzembe helyezni azoknak a településeknek, városrészeknek az ellátására, ahol önálló intézmény létesítése és fenntartása nem gazdaságos. A művelődési autókkal való ellátottságot sem tudtuk a szükséges mértékben fejleszteni.

Az iskolai könyvtárak elhelyezése is közismerten szűkös. Meg kell oldani ezt a kérdést a már meglévő iskolákban is, e mellett érvényt kell szerezni a Nevelésügyi Kongresszuson elfogadott követelménynek: ne épüljön új iskolaépület a könyvtár számára alkalmas helyiségek nélkül.

A szakszervezeti könyvtárak nagy részének mostoha elhelyezése is közrejátszik abban, hogy – egy felmérés tanúsága szerint – a munkások 150/0-a nem tud a szakszervezeti könyvtár létezéséről.

Egyes hálózati központok és könyvtárak nagy erőfeszítéseket tettek a szükséges könyvtári célbutorok kialakítása és előállítása érdekében. Nem sikerült azonban a kérdés központi, gazdaságos – s amellet a helyi szükségletekhez igazodó variációkat megengedő – megoldását biztosítani.

Könyvtáraink gépi felszereltsége alacsony fokú. A kisgépek behozatalával, kifejlesztésével, gyártásával – fő- vagy fontos részfeladatként – egyetlen szerv sem foglalkozik. A fejlődés esetleges és ötletszerű. Nem állnak rendelkezésre hírközlő berendezések, ez megnehezíti mind az olvasó és a könyvtár kapcsolatát, mind a könyvtárközi kapcsolatokat. A megyei könyvtárakban nincs telex (az egyetemi könyvtárak mindegyikében sem), a városi fiókkönyvtárak zömében nincs telefon, a községi könyvtárakban pedig egyenesen ritkaságszámba megy.

Csupán a kezdeti lépéseket tettük meg afelé, hogy a nagy dokumentumbázisok mellett – a szükségleteket kielégítő kapacitású – korszerű reprográfiai bázis épüljön ki.

Időszerűvé vált a feltárás és a visszakeresés gépesítése; megvalósítása a szellemi és a dologi feltételek biztosításától függ. A szellemi feltételek közé tartozik a kutatási és oktatási programok végrehajtása, a hagyományos munkafolyamatoknak, eljárásoknak, szabályzatoknak, szabványoknak az új technikához való igazítása. Megfontolandó a központi géppark olyan irányú fejlesztése, hogy egyaránt szolgálja a könyvtári munka és a szakirodalmi tájékoztatás céljait – elsősorban azon intézmények számára, amelyek fenntartó szerveiknél nem jutnak gépi kapacitáshoz.

A felsoroltakból kirajzolódnak a legfontosabb tennivalók. Indokoltnak tartjuk, hogy a könyvtárépítések minősüljenek kiemelt, elsőrendű fontosságú beruházásoknak. A tanácsi általános nyilvános könyvtárak számára alapterületi normákat kell kiadni, a szakszervezeteknek pedig javasoljuk, hogy hasonló normákat léptessenek életbe saját hatáskörükben. A nyilvános szakkönyvtárak és az egyetemi, illetve főiskolai könyvtárak tervezésében a nemzetközileg kialakult normákhoz célszerű igazodni. Távolati könyvtárépítési programra van szükség, ezen belül – kiemelt feladatként – gyökeresen javítani kell mind az általános, mind a szakkönyvtári ellátás vezető intézményeinek elhelyezési feltételeit.

Ezzel párhuzamosan a felszerelés és a gépesítés gyors fejlesztésére is szükség van. Meg kell kezdeni a bibliobuszok beállítását, megoldandó a könyvtárak célbutorokkal és célgépekkel való központi ellátása, a nagy dokumentumbázisok mellett megfelelő reprográfiai kapacitás biztosítása, az intézmények között a hírközlő csatornák (telex, telefon) kiépítése. Fokozott ütemben kell folytatni a szellemi felkészülést a számítógépek alkalmazására. Elsősorban a központi szolgáltatások gépesítését kell viszonylag rövid idő alatt előkészíteni és megvalósítani (a 4. ötéves terv előirányozta erre a legszükségesebb beruházásokat)¹¹.

SZAKEMBERELLÁTÁS

A személyi ellátottság jelenleg sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégíti ki a követelményeket. A helyzetet az alábbiakban részletezhetjük:

A nyilvános könyvtári ellátás kulcshelyeit elfoglaló országos szakkönyvtárakban és egyetemi könyvtárakban főként funkcióbővülés, új épületek rendelkezésre bocsátása arányában válik szükségessé további munkaerők beállítása. A "második vonal" szakkönyvtáraiban (főiskolák, tudományági szakkönyvtárak) ezzel szemben lényeges mennyiségi fejlesztésre is szükség van.

A kereskedelmi, ipari és egyéb szervek ujonnan létesülő szakkönyvtárai és tájékoztatási részlegei nagy elszívó hatást gyakorolnak a nyilvános könyvtárak már kiképzett, de rosszszabul fizetett munkatársaira. Más szervek és intézmények részéről is érvényesül ilyen hatás.¹²

A szakkönyvtári szolgáltatások és a szakirodalmi tájékoztatás területén a minőségi összetétel a legsúlyosabb probléma. Alacsony azoknak a szakembereknek a száma, akik az ellátandó (főként természet- és alkalmazott tudományi) szakterületnek megfelelő képesítéssel rendelkeznek.¹³ Ez annak a következménye, hogy a bérezési feltételek kedvezőtlenek, a képesítési utasítás előírásai túlzóak, a "szakmából való kiesés" veszélyeitől is tartanak.

A tanácsai és szakszervezeti könyvtárak fejlődésével párhuzamosan felnőtt, számbelileg és szakmailag megerősödött egy olyan könyvtárosgárda, amely a soron következő nagyobb feladatoknak is eleget tud tenni. Másfelől tény, hogy a tanácsai könyvtárügyben az 1000 lakosra jutó könyvtárosok száma tekintetében messze elmaradtunk a többi szocialista ország mögött.¹⁴ A szakszervezeti könyvtárak sem tudták valóra váltani létszámfejlesztési terveiket. Mind a tanácsai, mind a szakszervezeti könyvtárakban több felsőfoku képzettségű munkatársra lenne szükség.

A személyzeti fejlesztést nehezíti, hogy nem kötelező érvényű normák szerint állapítják meg a munkaerőszükségletet. Ez különösen hátrányosan érinti a községi könyvtárakat, ahol az indokolt minimálisan 750-1000 függetlenített könyvtáros helyett kb. 230 működik. Nagyarányú személyzeti fejlesztés nélkül nem teljesedhet ki a könyvtárak tájékoztatási-pedagógiai funkciója és nem fejlődhetnek ki az új szolgáltatások.

Súlyosbitja a problémát, hogy a vidéki városokba alig, a városoktól távolos községekbe pedig egyáltalán nem is jut szakképzett és színvonalas munkaerő-utánpótlás.

Amennyire igazuk van képesítési-alkalmaztatási utasításainknak abban, hogy az egyszemélyes szolgálati helyeken csak szakképzett munkaerő alkalmazható, annyira túlzók a nagy és közepes könyvtári szervezetekkel szemben, amikor betanított munkaerő által is ellátható, illetve adminisztratív munkakörökben is szakképzett könyvtárosok alkalmazását írják elő. Ez nem gazdaságos, s amellet akadályozza az egyéni előrehaladást, az alkotóképességek kibontakozását.

Létszámnormákat és képzettségi előírásokat kell érvényesíteni mind a gyermek-, mind az iskolai könyvtárakban.¹⁵

A fő kérdés a szakemberellátás terén az, hogy versenyben tudunk-e maradni az értékesebb, felkészültebb emberekért, illetve sikerül-e képzsünket korszerűsíteni és mennyiségileg a szükséges mértékben fejleszteni.

A kereseti lehetőségek, az élet- és munkakörülmények, az előmeneteli esélyek, a szakképzettség iránti követelmények nem gyakorolnak nagy vonzóerőt a fiatalokra. Az estébe nyuló szolgálati órákat, a szombat-vasárnapi munkát nem ellensúlyozza munkaidőkedvezmény; a nyolcórás munkaidőbe nem fér bele az állandó önképzés, tájékozódás; a besorolási és bérezési rendszer nem veszi eléggé tekintetbe a felkészültséget és az egyéni teljesítményeket, nem ösztönöz fejlődésre; a szakma társadalmi elismertsége igen alacsony fokon áll.

A három szinten (egyetem, tanítóképző és szaktanfolyamok), hálózati alapfoku tanfolyamok) folyó képzés szép eredményeket mutathat fel. Az utóbbi időben azonban megbomlott az összhang a gyorsan változó követelmények és a képzési rendszer között.

Az egyetemi szakképzés tantervi és létszámkereteit az utóbbi három évben indokolatlanul szűkítették, úgy hogy a következő években nem bocsáthat ki elegendő számú s a korábbi évfolyamokhoz hasonlóan igényesen kiválogatott fiatal szakembert.

A tanítóképző intézetekben folyó könyvtárosképzés nem tudja kielégíteni a könyvtárak igényeit. A könyvtár- és népművelési szak összekapcsolása miatt kiszorult anyagából a könyvtárosok számára nélkülözhetetlen dokumentumismeret, a szakkönyvtárosok képzését pedig a jelen keretek között egyáltalán nem tudják vállalni ezek az intézetek. A hallgatók létszáma itt is jóval alatta marad a tényleges szükségleteknek¹⁶.

Az alapfoku képzést a mellékfoglalkozásu, tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok számára többnyire a hálózati központok szervezték meg. Nehézséget okoz, hogy a könyvtárosok gyakran cserélődnek, s a követelményeket a jelen körülmények között nem vagy csak alig lehet emelni.

A könyvtári és tájékoztatási dolgozók továbbképzését a KMK 1-2 napos tanfolyamai és tanácskozásai, ill. a hálózati központok hasonló vállalkozásai – erőforrások hiányában – inkább csak jelzésszerűen tudták végezni. Csak az utóbbi időben nyílt szűkös lehetőség hosszabb, valódi specializálódást nyújtó tanfolyamok szervezésére.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a szakma társadalmi szerepe lényegesen nagyobb erkölcsi és anyagi megbecsülést indokol. Az ezt szolgáló intézkedések, a munka- és életkörülmények javítása is csökkenthetik a máris súlyos személyzeti gondokat. Ezzel egyidejűleg minőségi, mennyiségi és szervezeti reformokra van szükség a könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek képzésében – mindenekelőtt a képzés valamennyi szintjén és formájában az összes (nappali, levelező, esti, kiegészítő) tagozat kifejlesztésére és a létszámkeretek jelentős bővítésére.

Az egyetemen célszerű a könyvtárosképzést ismét az első évfolyamon kezdeni és visszaállítani az önálló felvétel jogát, fokozottabban biztosítva a természettudományos és nyelvi szakokkal való párosítást, akár egyetemközi képzés megvalósításával.

A tanítóképző intézetekben folyó könyvtárosképzést önálló, külön felvételi keretekkel rendelkező, minden könyvtár típus dolgozóit képző szakként kívánatos kifejlesztetni, tananyagát a képzési céloknak megfelelően bővíteni és differenciálni. Megvizsgálandó, hogy a könyvtárak munkaerő-utánpótlási gondjainak enyhítése érdekében nem képezhetnének-e könyvtárosokat a tanárképző főiskolák, illetőleg más főiskolák is.

A könyvtári munkaszervezet szükségleteiből és a képzés szerkezetének változásából következően ki kell dolgozni a könyvtári ügyintézők és szakmunkások munkaköreit és a megfelelő képzési- betanítási formákat.

A képzés továbbfejlesztése nem oldható meg a tantervek korszerűsítése nélkül. A könyvtári és tájékoztatási gyakorlatban és elméletben végbement forradalmi változások (matematizálódás, gépesítés, szociológiai-pedagógiai-pszichológiai vonatkozások stb.) szükségképpen jelentős teret követelnek a szakképzésben. Kívánatos más szakmákban már oklevéllel rendelkezők számára az eddigiéknél rugalmasabb formákat is bevezetni a könyvtárosi és tájékoztatói szakképzettség utólagos megszerzésére.

Ki kell dolgozni az iskolai könyvtárosok könyvtári szakképzésének rendszerét és tartalmát.

Minél előbb ki kell alakítani a szükségletekkel összhangban levő továbbképzési rendszer koncepcióját, különös figyelemmel a specializálódásra (számítógépes technika, alkalmazott pszichológia és pedagógia, könyvtár- és olvasásszociológia stb.). Ennek biztosítania kell egyrészt a legfontosabb új eljárások elterjesztését, másrészt az új feladatok ellátására

való felkészülést. A továbbképzés rendszerét a képző intézményekre kell alapozni, de figyelembe kell venni a KMK rugalmasabb lehetőségeit is, s az általa szervezett tanfolyamokat a besorolásnál a képző intézetek által szervezett tanfolyamokkal azonosan kell elbírálni.

A könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek személyes felelősségérzetének növelése érdekében a lehető legszélesebb körben vonjuk be a terület minden munkását a könyvtárpolitikai döntések előkészítésébe, megvitatásába, teremtsünk kedvező feltételeket kezdeményező- és alkotóképességük kibontakozásához.

A szocialista demokratizmus kiszélesedésével összhangban növelni kell a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szerepét, úgy, hogy a szakma társadalmi tevékenységének szervezőjévé, a könyvtárpolitika aktív segítőjévé válhasson. Szorosabbra kell fűzni a kapcsolatokat a Tájékoztatási Tudományos Egyesülettel.

KÖZPONTI SZOLGÁLTATÁSOK

Bár egyes központi szolgáltatások már a felszabadulás előtt létrejöttek, jelenlegi rendszerük mégis az azóta eltelt időszak nagy vívmánya. A kibontakozó szocialista könyvtári ellátásban és szakirodalmi tájékoztatásban, alapelveinkből következően, egyre nagyobb szerepet játszik az intézmények együttműködése, a szolgáltatások egymásra épülő, egymást kiegészítő rendszere, a törekvés a szükségleten párhuzamosságok és átfedések kiküszöbölésére stb. Mindez nemcsak a gazdaságosság érdekében történik; végső célja az egyes intézmények szolgáltatási képességének fokozása az egész rendszerben rejlő lehetőségekkel.

A központi szolgáltatásokat Magyarországon sajátos policentrizmus jellemzi. Külön egységet alkotnak az általános jellegű feladatok, amelyek nagy részét (kötelesepéldány-ellátás, központi katalógusok, nemzeti bibliográfia stb.) a nemzeti könyvtárhoz telepítettük. Tőle különváltan szerveződnek a speciális, szakjellegű központok, a nagy országos szakkönyvtárak; ezek szervezték meg és látják el a műszaki, mezőgazdasági, orvostudományi, pedagógiai stb. profilu központi szolgáltatásokat.

Amennyire helyes ez a rendszer alapjaiban, annyira helytelen, hogy a különféle szolgáltató központok tulságosan elkülönülnek egymástól, nem egyeztetik munkájukat, nem építik ki a kellő kapcsolatokat. Az autarkias fejlődés párhuzamosságra, átfedésekre vezet s mindenképpen gazdaságtalan. Kívánatos tehát az erősebb kooperáció (pl. közös vállalkozások).

A szolgáltatásokat nyújtó központok és a helyi intézmények között sem alakult ki a kellő viszony. Ennek következtében a központi szolgáltatások nem járulnak hozzá kellőképpen az egész rendszer teljesítőképességének fokozásához. Az okok között szerepel a központi szolgáltatások jelenleg elégtelen színvonala, a kellő rugalmasság, gyorsaság hiánya stb. is. Azt sem hallgathatjuk el azonban, hogy a párhuzamos helyi szolgáltatás mögött olykor nem a használók reális szükséglete rejlik, hanem a kialakult munkamenethez való makacs ragaszkodás, álteljesítményekkel való takarózás, indokolatlan bizalmatlanság.

Az együttműködés megszilárdítása mellett elsősorban a következő kérdésekre kell gondot fordítanunk.

Nemzeti jelentősége miatt is kiemelt ügy a magyar nemzeti bibliográfia továbbfejlesztése. (A soron következő, sürgető feladat itt a külföldi magyar vonatkozású irodalom bibliográfiai számbavétele.) Emellett fejleszteni kell a munkamódszereket (együttműködés és munkamegosztás a szakkönyvtárakkal, cédulaforma, a számítógépes technika alkalmazása).

Minőségi változásra van szükség a dokumentum- és információáramlás terén, az eszközök korszerűsítésével és a csatornák áteresztőképességének növelésével: biztosítani kell a könyvek országos gyarapodási jegyzékének korszerű technikával történő, kooperációs előállítását és az igényekhez igazodó differenciálását; a könyvtárközi kölcsönzés országos központjának tevékenységében a dokumentumok megszerzése mellett jóval nagyobb helyet kell kapnia a partnerek összehozásának; országos kölcsönzési alapot kell létesíteni (e tekintetben is

hasznosnak bizonyulhat a munkamegosztás az országos szakkönyvtárakkal); külön kell választani a regionális (ill. hálózati) forgalom és az országos forgalom feladatait.

A sürgős feladatok közül is azokat kell kiemelni, amelyekkel maguk a könyvtárak külön-külön nem tudnak megbirkózni.

- Az építkezések elmaradása miatt az egyetemi és a szakkönyvtárak (és részben a tanácsiak is) kritikus helyzetbe kerültek raktározás tekintetében. A leggazdaságosabb megoldás központi tároló könyvtár(ak) felállítása. (Megvizsgálandó, nem lehet-e a kérdést részben hálózati szervezetben megoldani.)
- Központilag oldandó meg a restaurálás kérdése, minthogy az egyes könyvtárak – az OSZK házi műhelyén kívül – nem rendelkeznek jelentős restauráló egységgel. Örvedetes eredmény a hirlapok restaurálásának megindulása, azonban a többi dokumentumtípus (kódexek, ösnyomtatványok, kéziratok stb.) terén is sürgető feladataink vannak.
- A szakirodalmi tájékoztatói lehetőségek nagy száma és bonyolultsága miatt külön feladattá vált a "tájékoztató a tájékoztatásról"; olyan eligazító központra van szükség, amely – az országos szakkönyvtárakkal való munkamegosztásban – az igénylőket a számukra optimális forrásokhoz, ill. intézményekhez irányítja.
- Elsősorban központilag oldandó meg a korszerű gépesítés alkalmazása, a számítástechnika bevezetése.

Külön kell foglalkoznunk a központi szolgáltatások egy sajátos formájával. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat 1952-ben mintaszerűen szervezte meg Könyvtárellátó Osztályát. Az utóbbi években azonban a könyvtáraknak egyre több panaszuk van a Könyvtárellátó munkájára, ellátásának színvonala súlyosan visszaesett. Több ízben felmerült az a gondolat is, hogy bővíteni kell a Könyvtárellátó szolgáltatásainak körét. Művelődéspolitikai megfontolások alapján indokoltnak látszik működésének tökéletesítése. Megfontolandó az állami dotálás vagy megfelelő gazdasági szabályozók kialakítása is.

Az általános, illetőleg szakjellegű országos központi szolgáltatásokon kívül szükség van a területi hatókörű központi szolgáltatások fejlesztésére is. Bizonyos esetekben mind az országos szolgáltatások tehermentesítése, mind a helyi igények gyorsabb, hatékonyabb kielégítése megkívánhatja a regionális, megyei vagy városi szintű központi folyóiratjegyzékek, speciális könyvjegyzékek (történeti értékű anyag, külföldi beszerzések stb.), helyi bibliográfiák közzétételét és egyéb szolgáltatások nyújtását.

HIÁNYOSAN ELLÁTOTT TERÜLETEK

Végül külön fel kell hívunk a figyelmet azokra a fontos területekre, amelyek ellátásának feltételeit eddig nem, vagy csak csekély mértékben teremtettük meg.

Az iskolai könyvtári rendszer teljes kifejlődéséig hiányosan ellátott területnek kell tekintenünk az oktatást.

A fővárosi általános nyilvános könyvtárak gyűjteményeinek fejlesztése – a tudományos és szakkönyvtárak Budapesten való működésére hivatkozással – nem volt kielégítő. A hálózat épület- és személyi kapacitása mennyiségileg is elmaradt a lakosság igényeitől.¹⁷ A főváros vonzáskörzetének, különösen Pest megyének az általános könyvtári ellátása messze elmarad az országos átlagtól.

A kisközségek könyvtáraiban, a letéti rendszer gyöngeségei miatt, sohasem sikerült megfelelő állományválasztékot biztosítanunk, a tanyák nagy részére pedig egyáltalán nem jut el a könyvtári könyv.

Mindeddig nem tudtuk megszervezni az általános könyvtári ellátást a kórházakban és a szociális otthonokban.

Többszöri próbálkozásunk ellenére sem rendeződött az ipari-üzemi munkások szakkönyvekkel, valamint a mezőgazdasági termelésben – elsősorban a termelészövetkezetekben – dolgozó szakemberek, szakmunkások szakmai kézikönyvtárral való ellátása.

Általában hiányos a vidék szakirodalmi ellátása. A Budapestre összpontosuló országos szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásai csak nehezen és esetlegesen jutnak el a vidéki használókhoz, az általános nyilvános könyvtári ellátást biztosító vezető vidéki intézményeknek – főként a megyei könyvtáraknak – a szakirodalmi igények kielégítésében való részvételét pedig sokáig nem tisztáztuk.

A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése

FEJLESZTÉSI ALAPELVEK

A könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények az ország életében bekövetkezett változásokat általában helyesen értékelték, feladataikat és munkamódszereiket ezek szerint alakították. Az elért eredményekre alapozva továbbfejleszthető, differenciált szolgáltatási rendszer körvonalait lehet és kell felvázolni.

a) E rendszer jelentősége napjainkban egyre inkább növekszik. Minél nagyobb a tömegközlelési eszközök által létrehozott információtömeg, annál inkább elmondható, hogy a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási ellátás csak magasfoku szervezettség révén valósítható meg. A korszerű könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás nem elszigetelt intézmények halmaza, amelyek csak saját erőforrásaikra támaszkodva törekednek céljaik elérésére, hanem egymással összefüggő, egymást kiegészítő intézmények egységes, integrált rendszerét tételezi fel.

Ennek érdekében magasabb szintre kell emelni az intézmények, valamint a hálózatok közötti munkamegosztást és együttműködést. A helyi és központi szolgáltatások között integrációs folyamatnak kell végbemennie. A különféle használói igények egymásba való átcsapása, tartalmi differenciáltsága, területi megoszlása megköveteli a tudományos és a tanácsai-szakszervezeti könyvtárak eddigi túlzott elkülönülésének feloldását.

b) A könyvtárügyről intézkedő 1956. 5. tvr. a dokumentációval foglalkozó intézményeket a megfelelő könyvtárakhoz csatolta. A népgazdaság fejlődésében a tvr. megszületése óta bekövetkezett változások folytán azonban egyes területeken a szakirodalmi információs szolgáltatás nem ennek az elvnek megfelelően épült ki. E tendenciát figyelembe véve jogilag is biztosítani kell, hogy ahol a szakirodalmi tájékoztató tevékenység könyvtári keretben nem látható el, e feladatra külön szervet lehessen létrehozni. Az ésszerűség, célszerűség, gazdaságosság szempontja viszont a jövőben is azt követeli meg, hogy – ahol erre lehetőség van – az egyes szakterületek igényeinek megfelelő szakirodalmi tájékoztatási tevékenység ellátása általában a szakkönyvtárak útján legyen biztosítva, s a differenciált dokumentációs szakirodalmi tájékoztatási szervezet kiépülése esetén is alapkövetelmény a könyvtári és tájékoztatási tevékenység összhangjának biztosítása.

c) A könyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásaikat az ellátandó szakterületek igényeinek megfelelően vizsgálják felül és fejlesszék tovább. Az egész könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás ügyben nagymérvű racionalizálásnak kell végbemennie a matematikai, közgazdasági, üzemszervezési módszerek felhasználásával. Az elektronikus számítógépek könyvtári-tájékoztatási célokra való alkalmazása gyökeresen megváltoztatja nemcsak a szolgáltatási rendszert, hanem a teljes munkaszervezetet, az egyes munkafolyamatokat is és megalapozza a kooperációs munkamegosztáson alapuló új típusú könyvtárközi kapcsolatokat. A következő évek feladata egyrészt az erre való szellemi felkészülés (képzés, kutatás), másrészt a központi szolgáltatások gépesítéséhez szükséges bemeneti egységek biztosítása.

d) A kibontakozó társadalmi-gazdasági folyamatban egyre inkább differenciálódnak és elkülönülnek az állam, a vállalatok és a társadalmi szervezetek feladatai, illetékességi területei. Ezzel összhangban megkülönböztetendők a lakosság egészének rendelkezésére álló nyilvános és a csak bizonyos használói csoportokat szolgáló nem nyilvános vagy korlátozott nyilvánosságú intézmények. Megjegyzendő, hogy a szakszervezeti könyvtárak, bár a használók adott körének rendelkezésére állnak csupán, mégis akkora tömegeket fognak át, hogy az általános nyilvános könyvtári ellátás részének tekintendők. A nyilvános intézmények játsszának továbbra is meghatározó szerepet a könyvtári-szakirodalmi tájékoztatási rendszeren belül. A művelődéspolitikát tekintse megkülönböztetett feladatának mind az általános, mind a szakterületi nyilvános könyvtárak fejlesztését, mivel ezek a permanens képzésnek és művelődésnek az iskola mellett és az iskola után nélkülözhetetlen alapjait jelentik, illetve rajtuk nyugszik a szakirodalmi tájékoztatás.

e) Szükség van a hálózati szervezet korszerűbb értelmezésére. A hálózat, illetve hálózati központok feladatainak ujrafogalmazását igényli a gazdasági irányítás új rendszere által biztosított fokozott önállóság, továbbá az együttműködésnek az a fejlődési tendenciája, amely a hálózati hovatartozástól függetlenül kapcsolja össze a könyvtárakat. Ujra meg kell tehát határozni azokat a feladatokat, amelyek minden hálózatra érvényesek, továbbá a különböző hálózatok sajátos feladatait. A feladatok rendkívül differenciáltak; a különböző könyvtáraktól mást és mást kívánnak. Amennyire helyes az egység elve, annyira fontosnak látszik az "különbözőség az egységben" elv figyelembevétel is.

A hálózatokat az államigazgatási és a szakszervezeti strukturával összhangban kell megszervezni, illetve működtetni. Tevékenységükkel a felügyeleti és a fenntartó szerveknek tartoznak felelősséggel. A hálózati központ feladatait továbbra is a hálózatot működtető szerv előírásai és a Művelődésügyi Minisztériumnak a szakfelügyelet jogkörében kiadott utasításai, irányelvei határozzák meg.

A hálózati központoknak hatósági jogkörük a jövőben sem lesz, kivéve, ha felügyeleti szervek ilyennel ruházzák fel őket. Szakirányításuk módszertani-koordinatív és szolgáltató tevékenységben valósul meg. Munkájukban az instruáló tevékenység mellett olyan szolgáltatások kiépítésére kell törekedniük, amelyeknek igénybevétele előnyös a tagkönyvtáraknak. Az egész hálózat tevékenységére vonatkozó fejlesztési tervek összeállítását, a kölcsönös előnyökkel járó munkamegosztást kell előtérbe helyezniük. Fejleszteni kell a hálózatok közötti, valamint a könyvtárak közötti együttműködést, s ezt a szakkönyvtáraknál a gyűjtőkori együttműködésen felül a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokra is ki kell terjeszteni, különösen a társadalomtudományokban.

A most folyó közigazgatási átszervezés — még ha átmenetileg és egyes helyeken nehézségeket okozhat is — végső soron kedvezően befolyásolja a tanácsi könyvtárak fejlődését. A közigazgatási egységek összevonása kevesebb, de anyagilag jobban ellátott fenntartó szervre bizza a könyvtárak gondozását. A helyi önállóság és ebből következően a helyi felelősség megnövekedésének az ellátás javításához kell vezetnie (például több tanács közös körzeti könyvtárjai). Az átszervezéssel párhuzamosan azonban biztosítani kell, hogy a városok és a nagyközségek könyvtárainak a közigazgatási határokon túllépő feladatai és szolgáltatásai megerősödjenek. Ehhez a megfelelő személyi és anyagi feltételeket vagy a megyei könyvtárnál, vagy az érdekelt könyvtáraknál kívánatos biztosítani.

AZ ÁLTALÁNOS ELLÁTÁS

Az általános nyilvános könyvtári ellátás leggazdagabb, hosszú történeti időszak alatt kialakult gyűjteményei az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, valamint a tudományegyetemi könyvtárak. Ezek közül az Országos Széchényi Könyvtár, a nemzeti könyvtári feladatokat végzi, a többiek pedig a fenntartó intézményük kutatási és oktatási szükségleteit szolgálják. Ezenkívül — nyilvános könyvtárként — a széles olvasó közönség rendelkezésére is állnak, s gyűjteményeik egy részével országos szakkönyvtári feladatokat látnak el.

A területi általános nyilvános könyvtári ellátás intézményei megyénként hálózatokba tömörülnek. Ezeket olyan ellátási rendszernek kell felfogni, amelynek központja a kor társadalmi, gazdasági és politikai követelményeinek megfelelő, tudományos munkára és tájékozódásra is alkalmas nagykönyvtár. A központi (megyei) könyvtárak gyűjteményét, szolgáltatásaik nagyságrendjét az adott megye és székhelye gazdasági, társadalmi és kulturális szükségletei határozzák meg. Ezeket a könyvtárakat alkalmassá kell tenni a termelés és az irányítás (közigazgatás) mindinkább interdiszciplinárisra váló szakirodalmi igényeinek kielégítésében való részvételre, illetve a megye gazdasági és kulturális szükségletei által meghatározott tudományágakban a kutatás támogatására. Ez egyfelől saját állományuk ilyen irányú fejlesztését, másfelől az országos és más szakkönyvtárak, tájékoztatási intézmények szolgáltatásainak fogadására és továbbítására való felkészülésüket követeli meg.

A területi ellátás szempontjából a központi könyvtárhoz csatlakoznak a kisebb tájegységek központjában, illetőleg a városokban és városi területeken működő alközpontok, továbbá a községek és kisebb városrészek helyi könyvtárai. Ezt a rendszert egészítik ki az olvasási kultúra egyéb terjesztői: a művelődési autók könyvállomásai, a bibliobuszok kölcsönzőhelyei, a tanyai könyvkölcsönzők, a klubkönyvtárak, a külterületi, kórházi és szociális otthoni fiókok, könyvkölcsönzők. (Az általános területi ellátás részletes leírását az "Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak fejlesztésében" c. dokumentum tartalmazza.)

A fővárosban és vonzáskörzetében a lakóhely szerinti ellátás megtervezése sajátosan alakul. Külön lépcsőfokként kell számolni a hálózat központi könyvtárával, amely a megyei könyvtárakra jellemző feladatokon kívül jelenleg országos szakkönyvtári feladatokat is ellát. Jelenleg elhelyezésének és ellátottságának kedvezőtlen volta miatt mindkét feladatot csak korlátozott mértékben teljesítheti. Távolatilag szükséges a központ új épületének felépítése és a ma még hiányzó mintegy 6-8 megyei könyvtár méretű kerületközi könyvtárnak a megteremtése.

Az általános könyvtári ellátás hatékonysága és gazdaságossága jelentős mértékben függ a tudományos és szakkönyvtárak, szakirodalmi tájékoztatási intézmények, illetve a szakszervezeti és iskolai könyvtárak lététől és működésétől. Az országos szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények, valamint az egyetemi könyvtárak dokumentumbázisát és szolgáltatásait területileg az általános könyvtárak hasznosítják, illetve közvetítik. Nem feledkezhetnek meg a területükön működő nem nyilvános vagy korlátozott nyilvánosságú szakkönyvtárakkal való együttműködésről sem. (A szakterületi ellátás regionális vonatkozásairól a következő szakaszban lesz szó.)

A lakóhely szerinti ellátás megszervezésénél a szakszervezeti könyvtárakat nagy társadalmi jelentőségűeknek és felkészültségűeknek megfelelően kell figyelembe venni. A szakszervezeti könyvtárak az általános nyilvános könyvtári ellátást lényeges ponton egészítik ki: a munkahelyeken vagy közvetlen közelükben nyújtanak könyvtári szolgáltatásokat. Főként a vállalatok, üzemi lakótelepek, bányászfalvak, állami gazdaságok tartoznak hatáskörükbe, de a lakóhely szerinti ellátás hézagainak kitöltésébe is bekapcsolódhatnak, ha a tanácsok biztosítják ehhez a kellő feltételeket.

A gyermekkönyvtári és az iskolai könyvtári ellátást egymással összhangban, a gazdaságossági-hatékonysági szempontoknak megfelelően kell fejleszteni a jelenleginél lényegesen több erőforrás felhasználásával. A gyakorlatban kell érvényt szerezni annak az elvnek, hogy az életbe önálló tájékozódásra képes, és az önálló tájékozódás szokását magukkal vivő korosztályok lépjenek ki.

Az általános ellátás rendszerének működésével és szolgáltatásaival kapcsolódnia kell a területének valamennyi társadalmi tevékenységéhez. Az általános gyűjtőkörű könyvtár – különösen annak városi változata – a továbbiakban már nem csak szorosabban vett közművelődési intézmény. Ezért a jövőben az általános könyvtár típus-megjelölést kívánatos használnunk, amelyet a tanácsi könyvtárak esetében nyilvános jelzővel egészíthetünk ki.

SZAKTERÜLETI ELLÁTÁS, ORSZÁGOS ÉS REGIONÁLIS SZINTEN

A szakirodalom országos hozzáférhetőségének előfeltétele, hogy – az általános nyilvános könyvtári rendszerrel való szoros egységben – szakterületenként is meg legyenek szervezve a dokumentumbázisok és a dokumentum-áramlási csatornák.

Olyan rendszer kialakítására van szükség, amelynek egyik pólusán az egyes szakterületek szakirodalmi ellátásáért felelős nagy nyilvános könyvtárak, illetőleg tájékoztatási intézmények állnak (a körjük csoportosuló kooperáló könyvtárak együtteseivel), a másikon pedig a helyi igényeket kielégítő könyvtári-tájékoztatási szervek helyezkednek el.

A szakterületi ellátás a gyűjtőköri együttműködésre alapozva építendő ki. Az elsődlegesen könyvbeszerzési tartalmu együttműködést tovább kell fejleszteni a nem hagyományos dokumentumok, időszaki kiadványok teljesebb spektrumu gyűjtésére, ezen túlmenően pedig tájékoztatási szolgáltatások munkamegosztáson alapuló létrehozására. Bármennyire nélkülözhetetlen a kooperációs körök működése, mégis szükségszerűen csak komplementer jellegű tevékenységet jelent: arra hivatott, hogy támogassa, kiegészítse az adott szakterület gondozásáért elsősorban felelős országos szakkönyvtár munkáját.

Az egyes szakterületek szakirodalmi ellátásának gondozásáért felelős országos (önállóan vagy egyetemi keretben működő) szakkönyvtár, vagy a maga szakterületén ehhez hasonló funkciót betöltő tájékoztatási intézmény feladata, hogy (a szakterület tudományos intézményeivel, kutató és gyakorlati szakembereivel szoros kapcsolatot tartva) nyomon kövesse a kutatási és termelési-gyakorlati tevékenység szakirodalmi igényeinek alakulását, ennek nyomán országos követelményeket kielégítő és a tudomány fejlődését tükröző állományt építsen ki, s biztosítsa annak használatát. A gyűjtendő dokumentumtipusok körét elsősorban a szükségleteknek megfelelően kell meghatározni. A műszaki és természettudományok területén különös gondot kell fordítani a periodikumok, a nem hagyományos dokumentumfajták és a kevésbé ismert nyelvű, de releváns dokumentumok gyűjtésére.

Az országos szakkönyvtár gyűjtési tevékenysége a széleskörű hasznosítást szolgálja, aminek csak egyik módja a közvetlen rendelkezésre bocsátás. Szolgáltatásai másik körét a saját és a kooperációs kör állományának feltárására épülő könyvtári-bibliográfiai-dokumentációs tevékenység alkotja. Az országos szakkönyvtár feladatkörének szerves része a tájékoztatási szolgáltatások önálló, vagy kooperatív vállalkozások formájában való közvetlen előállítása, valamint a vállalati-intézményi szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások kibontakozásának elősegítése saját dokumentumbázisa révén. (Mindez nem zárja ki azt, hogy országos jellegű szakirodalmi szolgáltatások könyvtári területen kívül ne lennének fenntarthatók és kifejleszt-hetők.)

A szakterületi ellátásban regionálisan is gondoskodni kell a szakirodalom hozzáférhetőségéről. Ezt a gyors városiasodás közvetlen következményein kívül a vidéken élő értelmiség számának rohamos növekedése indokolja. Fontos körülmény az is, hogy a főiskolai-technikumi rangú, nagy könyvtárakkal el nem látott vidéki felsőoktatási intézmények száma állandóan növekszik. Egyre szélesebb körben terjed el az intézményi-szervezeti kereteken kívül végzett, nem hivatásszerű kutatómunka, amely nem támaszkodhat intézményi szakkönyvtárra. E használói igények számára az általános nyilvános könyvtárak – különösen az egyetemi és a megyei könyvtárak – közvetítik az országos szakkönyvtárak állományát és szolgáltatásait, illetve részint saját állományukkal és szolgáltatásaikkal elégitik ki őket.

A regionális könyvtár a megyénél nagyobb országgrészt lát el, pontosabban: az ott felmerülő, elsősorban intézményen kívüli kutatási és egyéb szakirodalmi igényeket elégíti ki. Feladatkörébe egyaránt beletartoznak a hagyományos könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások, valamint a könyvtárközi – értelemszerűen elsősorban az általános nyilvános könyvtáraknak nyújtott – szolgáltatások. Elképzelhető, hogy egyéb feladatokat is vállal (tudományszervezési, kiadási, tárolókönyvtári stb.).

Egy-egy országgrész eredményes szakterületi ellátása feltételezi a régió könyvtárainak szer-

vezett együttműködését. Ezeknek olyan gyűjtőköri és szolgáltatási munkamegosztást kell kialakítaniuk, amely megfelel a régió társadalmi szükségleteinek. A regionális kooperációs körök központjaiként elsősorban a vidéki tudomány-, esetenként szakegyetemek könyvtári és egyes megyei könyvtárak kerülnek számításba. A kooperációban a vidéki szakegyetemek és főiskolák, kórházak, nagyüzemek, kutató- és tervezőintézetek könyvtárai vesznek részt.

A jelentős többletfeladatot és többletköltséget jelentő regionális funkciók ellátására az említett könyvtárak eredményesen csak akkor vállalkozhatnak, ha e célra rendszeres külön – az országos szakfelügyelet által biztosított – anyagi támogatásban részesülnek.

Regionális sikon célszerű azoknak a nagy egyházi könyvtáraknak az állományát is figyelembe venni, amelyek jelentős történeti értékű társadalomtudományi gyűjteményekkel rendelkeznek. Ezek különösen a regionális és a megyei könyvtárakkal építhetnek ki termékeny munkakapcsolatokat.

A szakterületi ellátás helyi szintjét a vállalati, intézeti szakkönyvtárak tájékoztatási egységei alkotják. E szervek munkájának középpontjába a vállalat, intézet tájékoztatási rendszerébe ágyazott, a helyi igényeknek megfelelő dokumentumbázisra épülő, helyi jellegű szakirodalmi tájékoztatási tevékenységet kell helyezni. A helyi igényekhez igazodóan a vállalati, intézeti szakkönyvtár különféle típusait kell kialakítani, különböző nagyságrendekben. Ha a vállalat, intézet szakirodalmi információellátását könyvtári szervezeti egységre támaszkodva kívánja biztosítani, akkor tájékoztató könyvtár kifejlesztésére kell törekedni. Ennek kritériumai: a gyűjtés súlypontját a nem hagyományos dokumentumok és időszaki kiadványok képezik; a központi tájékoztatási szolgáltatások felhasználása és a helyi feltáró tevékenység révén biztosított a helyi igényeknek megfelelő visszakeresés; szelektív, differenciált, feladatokra és személyekre címzett információs szolgáltatásokat nyújt. Ha a vállalat a szakirodalmi információ szükségletét nem a szakkönyvtár fejlesztésével oldja meg, ebben az esetben is biztosítani kell a szakirodalmi tájékoztatási részleg kapcsolatát a dokumentumbázissal (akár a saját szakkönyvtárral, akár vállalaton kívüli gyűjteménnyel, illetőleg központi szolgáltatással).

IRÁNYÍTÁS, SZAKFELÜGYELET

Az 1956. évi 5. számú tvr. a könyvtárak feletti szakfelügyeletet a művelődésügyi miniszterre bízta. Ezt a rendeletet támasztják alá a 2046/1967. 2067/1968. Korm. számú, az ágazati irányítással kapcsolatos jogszabályok. A szakfelügyelettel szemben, különösen a gazdasági irányítás új rendszerének bevezetése óta megváltoztak a követelmények. Ezek az alábbiakban körvonalazhatók: közvetlen utasítás helyett jogszabályok, irányelvek, állásfoglalások stb. kiadása; az alapvető általánosan érvényes működési, szervezési és együttműködési kérdések szabályozása; a könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek képzésének és továbbképzésének biztosítása; a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer működésének elősegítése központi szolgáltatások szervezésével.

A szakfelügyelet több vonatkozásban helyesen alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez. A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése a fejlődő társadalmi szükségletekkel való összhangjának folyamatos biztosítása mégis megköveteli a további erősítését, kapcsolatrendszerének tökéletesítését:

- Az országos szakfelügyelet a nem nyilvános könyvtári területet irányítsa mind kevésbé közvetlenül, ehelyett az eddiginél jobban segítse a központi szolgáltatások hatékony rendszerével, a könyvtáros-tájékoztató képzés korszerűsítésével, irányelvek és normatívák közzétételével, jogszabályok kiadásával.
- Az érdekelt minisztériumokkal – a jelenlegi helyzetet alapulvéve – olyan módon rendezze illetékességét a szakirodalmi tájékoztatás szakfelügyeletében, hogy optimális mértékben biztosítható legyen e két rokontevékenység együttthatása, együttműködése, számos helyen együttélése.
- A szakfelügyeleti munkában – egyebek között a Magyar Könyvtárosok Egyesületében

és a Tudományos Tájékoztatási Egyesületben rejlő lehetőségek kihasználásával – fokozottabban kell figyelembe venni a könyvtárosok és tájékoztatók, valamint a felhasználók véleményét, a tudomány, a gazdaság és a kultúra felől megfogalmazott igényeket és következetesebben kell ellenőrizni és számonkérni a területre vonatkozó jogszabályok és döntések megvalósítását. Ennek érdekében tovább kell fejleszteni a szakfelügyelet szervezetét.

- Mind az ellátást, mind az irányítást szilárdabb tudományos alapokra kell helyezni. Ennek érdekében fejleszteni kell a könyvtár- és tájékoztatóstudományi kutatásokat – elsősorban a táradalmi szükségletek feltárása, a szolgáltatások hatásfokának vizsgálata, a dokumentumbázis elemzése, a "technológia" korszerűsítése és racionalizálása területén. Megoldandók a kutatásszervezési feladatok, s biztosítani kell a személyi és anyagi feltételeket (beleértve a gépi felszerelést, a publikálási lehetőségeket és az eredmények alkalmazását).
- Biztosítani kell, hogy az intézmények a szolgáltatásaikban, szakmai- módszertani tevékenységükben jobban éljenek a nemzetközi együttműködés, munkamegosztás lehetőségeivel.
- Az országos szakfelügyeletnek szüksége van hatékony, a feladatai nagyságához mért központi alapokra.
- A művelődésügyi miniszter szakmai tanácsadó szervét, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsot tovább kell fejleszteni: egyrészt a jövőben a többi érdekelt főhatóság és társadalmi szerv felkérésére is vállalhasson döntéselőkészítő-tanácsadó szerepet, másrészt a Tanács tagságába kerüljenek be a legfontosabb könyvtárfenntartó szervek képviselői is.
- A Könyvtárstudományi és Módszertani Központot – az országos szakfelügyelet eszközét – tovább kell fejleszteni. A könyvtárpolitikai döntések tudományos megalapozottsága érdekében erősíteni kell a keretei között folyó kutatásszervezést, és kutatómunkát; a könyvtárügy egészében jelentkező, legfontosabb problémák megoldásának elősegítésére kell koncentrálnia, s ennek során a szakértők széles körét kell munkájába bevonnia; előrehaladást kell elérnie a továbbképzésben; az igényekhez igazodó differenciált tájékoztatási szolgáltatásokat kell nyújtania; munkáját a hálózatokkal összhangban és a könyvtári, szakirodalmi tájékoztatási szervekkel együttműködve kell végeznie.

A tárcák, országos hatáskörű szervek, megyei tanácsok az irányításuk alá tartozó szakterület igényeihez igazodva, figyelembe véve a könyvtárügyi jogszabályokat és könyvtárpolitikai irányelveket, gondoskodjanak arról, hogy a felügyeletük alá tartozó könyvtárak, szakirodalmi tájékoztató intézmények rendeltetésüknek megfelelően működjenek. A felügyeleti szervek – számításba véve az irányításuk alá tartozó intézmények fokozódó önállóságát – biztosítsák a könyvtárügyi jogszabályok betartását, a hálózati központok útján pedig mozdítsák elő, hogy intézményeik feladataikat az ellátandó terület, illetve szakterület sajátos követelményeinek megfelelően, ésszerű együttműködés keretében lássák el.

A fenntartó szervek ösztönözzék intézményeiket arra, hogy kivegyék részüket a kölcsönös előnyöket biztosító országos, területi és szakterületi munkamegosztásból, és gondoskodjanak arról, hogy intézményeik anyagi-személyi ellátottsága a feladatokhoz szabott mértékben biztosítva legyen. Ennek keretében fordítsanak fokozott gondot arra, hogy az intézmények állománygyarapítási keretei a dokumentumtermés növekedésének és az árak emelkedésének megfelelően alakuljanak.

Az irányítás minden szerve és szintje között meg kell szervezni a kétirányú információcserét. Ennek szükségességét alátámasztja a fenntartói és felügyeleti, valamint a szakfelügyeleti (ágazati) tevékenység hatékonyabbá tételének követelménye.

Végül az utóbbi években bekövetkezett fejlődés, valamint a közeljövőben várható további változások szükségessé teszik a könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatásügy jogi alapjainak, az érvényben levő jogszabályoknak a felülvizsgálatát és a szükséges módosításoknak az elő-

készítését, illetőleg érvénybeléptetését is. E munka során el kell érni, hogy a valóságos fejlődés és a jogszabályok között keletkezett ellentmondások megszűnjenek, a jogszabályok a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia eredményeinek felhasználásával úgy nyerjenek megfogalmazást, hogy hosszabb időre rögzítsék a továbbfejlesztés lehetőségeit és feltételeit, céljait és kereteit, és biztosítsák a szolgáltatások minőségének és hatékonyságának jelentékeny fokozását. Kivánatos, hogy a jogszabály-módosítások mielőbb megtörténjenek, s a további gyakorlat vezérfonalává válhassanak.

J E G Y Z E T E K

1. A vidéken élő pedagógusok mintegy 55o/o-a iratkozott be valamely könyvtárba. A tanítók 47, az általános iskolai tanárok 57, a középiskolai tanárok 72o/o-a használ könyvtárat. (A vidéki értelmiség és a könyvtár kapcsolatát vizsgáló felmérés adataiból).
2. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára már a vonatkozó jogszabály megjele-
nése előtt megkezdte az egyetemi hallgatók szakirodalmi tájékozódásra való oktatását.
3. A tanácsi könyvtárakat használók több mint fele ma is gyermek- és ifjúsági olvasó
(37.8o/o, ill. 20o/o). Az aktív korosztályok alacsony százalékban vannak képviselve.
Ezen a helyzeten hosszú idő óta nem lehetett lényegesen változtatni.
4. A tanácsi könyvtárak állománygyarapítási keretei költségvetésből és egyéb forrásokból
származó országosan az 1964. évi 44.1 millió Ft-ról 1968-ig 34.8 millió Ft-ra csökken-
tek. A szakszervezeti könyvtárakban 1966-ban országosan 10.8 millió Ft állománygyara-
pítási hitel állt rendelkezésre, 1968-ban már csak 9.6 millió. A helyzetet súlyosbitotta,
hogy az igazán színvonalas állományépítést lehetővé tevő költségvetési előirányzat aránya
az erősen lecsökkent kereteken belül is romlott. Az 1969. évi mérsékelt, a tanácsi és
szakszervezeti könyvtárakban együttesen 3 millió Ft-t meg nem haladó emelkedés alig
több, mint az 1968. évi szinten maradás.
A negyedik ötéves terv időszakában 1971-re 4 millió Ft, a további évekre pedig 3-3 mil-
lió Ft könyvbeszerzési keretfejlesztést vett a Pénzügyminisztérium figyelembe. Kizáró-
lag a fenntartó tanácsokon mulik az, hogy e fejlesztési lehetőségeket terveiken miként
realizálják. A javasolt fejlesztés azt jelenti, hogy a tanácsi általános nyilvános könyv-
tárak az 1970. évi költségvetés 26.3 millió Ft-ot kitevő könyvbeszerzési előirányzatával
szemben 1975-ben 42.3 millió Ft könyvbeszerzési kerettel rendelkeznek. Ez közel 60o/o-
os fejlesztésnek felel meg.
5. 1968/69-ben egy-egy általános iskolai tanulóra 1,4 Ft, egy-egy középiskolaira 8,6 Ft
összegű könyvbeszerzés jutott. A kb. 6200 iskolai könyvtárban mindössze 4,4 millió
kötet áll kb. 1 millió 600 ezer tanuló rendelkezésére. (Az általános iskolák tanulói könyv-
tárai közül majdnem ezerben nincs több 100 kötetnél, több mint 3 ezerben pedig 500 kö-
tetnél.) Az ipari tanulóintézetek 175 ezer neveltjére éveken keresztül 4-500 ezer Ft ösz-
szegű könyvgyarapodást biztosítottak, 1968-ban ez a keret 900 ezer Ft-ra emelkedett
(egy tanulóra 3 Ft, illetve alig több mint 5 Ft.)
6. A tanácsi könyvtárak állományának 22o/o-a gyerek- és ifjúsági könyv, míg az olvasók
37,8o/o-a 14 év alatti. Egy 14 éven aluli olvasóra 6,2 könyv esik, egy 14 év feletti ol-
vasóra 13,3 könyv. A gyermekkönyv-állomány évi forgási sebessége 4,9, a felnőtté 1,8; ez is
hozzájárult ahhoz, hogy a gyerekkönyvek mintegy 1/3-a elrongyolódott.

7. A könyvterjesztés adatai szerint a közületi vásárlások 1963. évi 26,2%-a összforgalmi részesedésről évről-évre csökkentek, és 1968-ban már csak 19,7%-ot tettek ki. 1969-ben – főként a szakkönyvtári vásárlások révén – az arány 21,7%-ra javult. A forgalom volumene ugyanakkor lényegében azonos maradt (1963-ban 721,9 millió Ft, 1968-ban 716,3 millió Ft.).

8. A szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok arra a kérdésre kívántak választ kapni, hogy az egyes szakterületeken a világ irodalmi termése milyen arányban érkezik be a hazai szakkönyvtárakba és azok között hogyan oszlik el. 1970 végéig három szakterületen folyt ilyen vizsgálat: állam- és jogtudomány, szociológia és lélektan. A vizsgálatok egyrészt a szakterület lehető teljes folyóiratjegyzékét, illetve meghatározott idő alatt a világnyelveken megjelent könyvek válogatott jegyzékét hasonlították össze az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusaival.

Az állam- és jogtudomány területén a szakkönyvek 48%-a, a folyóiratok 35%-a érkezik hazánkba. A beszerzett könyvek 83%-a, a folyóiratok 79%-a budapesti könyvtárakban található meg.

A szociológia terén a könyvek 71%-a, a folyóiratok 45%-a, a könyvek 90%-a Budapesten van.

A lélektani könyvek 37%-a, a folyóiratok 38%-a található meg Magyarországon. A könyvek 81%-a, a folyóiratok 80%-a Budapesten található meg.

9. Az USA egyetemi és főiskolai könyvtárai egyesített gyarapítási statisztikája szerint 6 év alatt egy kötet átlagára 4,84 \$-ról 6,16 \$-ra emelkedett (27,3%). Az angol könyv-árak növekedéséről a Bookseller tájékoztató: 1955-1967 között 140%-kal emelkedett az angol könyvek ára, az évi átlag 7,5%-os áremelkedés volt.

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában, a Budapesti Egyetemi Könyvtárban és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeumban 1960-1970 között könyvbeszerzésre fordított összeg összesen 80%-kal nőtt, a beszerzett művek száma ezzel szemben 4%-kal csökkent.

A folyóiratok árának átlagos emelkedése az elmúlt 10 évben 235%-os, ezen belül a nyugati folyóiratoké 290%-os, a népi demokratikusaké 120%-os volt.

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeumban, a Budapesti Egyetemi Könyvtárban és a Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtárában a kurrens folyóiratbeszerzésre fordított összeg 117%-kal nőtt, a beszerzett folyóiratok száma pedig 10%-kal csökkent. (Ezen belül a Budapest Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában a nyugati folyóiratok beszerzésére fordított összeg 10 év alatt 14-szeresére, a folyóiratok száma ezzel szemben csak 3,5-szörösére emelkedett.)

10. Az elmaradást hadd illusztráljuk a Budapesti Egyetemi Könyvtárral. Az egyetemek a múlt század 70-es éveiben, tehát a mai könyvtáráépület felépítésekor 2000 alatt volt a hallgatói létszáma. Jelenleg – a hittudományi és az orvosi kar leválása után is – csaknem 8000. Ezt a hallgatóságot a könyvtár mintegy száz éve felavatott 150 személyes olvasótermében szolgálja ki ma is, holott a könyvtáráépítés világszerte elfogadott normái szerint a hallgatók 10-30%-át kitevő férőhellyel kellene rendelkeznie. Az orvostudományi egyetem könyvtárának meg éppen csak 46 személyes olvasóterme van 3755 hallgató számára.

11. A Művelődésügyi Minisztérium a negyedik ötéves terv könyvtári beruházásaiként Bács, Békés, Hajdu és Szabolcs megye megyei könyvtárainak létesítését javasolta. Városi könyvtárak létesítésével számol a Művelődésügyi Minisztérium Borsod, Győr, Pest, Somogy, Szabolcs, Tolna és Veszprém megyében, Budapesten pedig néhány kerületi könyvtár építésével.

Miskolcon a városi és megyei könyvtár, Szegeden az egyetemi, városi és megyei könyvtár együttes elhelyezése oldódik meg.

A könyvtári szolgáltatás megjavítása érdekében a Művelődésügyi Minisztérium 8 bibliobusz és mintegy 50 könyvtári mikrobusz beállítását javasolta a negyedik öt éves terv időszakájában.

A gépesítési program első szakaszának megvalósítására a negyedik öt éves tervben 30 millió forintot irányozott elő gépek beszerzésére.

12. Az egyetem nappali, esti és levelező, valamint kiegészítő tagozatain 1950-1969-ig végzett 913 könyvtárosból jelenleg 610 dolgozik könyvtárban.

Az egyetemi, főiskolai végzettségű könyvtárosok – főleg az egyéb szakterületeken is képzettek – elvándorlására jellemző, hogy a tudományos és szakkönyvtárakban 1966-1970. között 1200-ról 1000 főre (17 o/o-kal) apadt a létszámuk.

13. 1966-ban a felsőfoku szakképzettségük megoszlása a következő volt: társadalomtudományi 60 o/o; idegen nyelvi 20 o/o; természettudományi 5 o/o; műszaki 5 o/o; mezőgazdasági 3 o/o; orvosi 0,1 o/o; egyéb 6,9 o/o.

14. Összehasonlításként a Szovjetunióban 1400-1500 falusi lakosra jut egy könyvtáros, Romániában és Bulgáriában 3-4000 lakosra, hazánkban pedig 10-15 ezer, aprófalvas megyékben 40-50 ezer falusi lakosra jut egy könyvtáros.

15. Az ország 5771 általános iskolájának egyikében sincs függetlenített könyvtáros. 592 középiskolánkra pedig 84 függetlenített iskolai könyvtáros esik.

16. A tanácsi könyvtárakban – amelyek számára a képzés 1965 óta kizárólag a debreceni és szombathelyi tanítóképzőkben folyik – 1966-ban 192 szakképzetlen könyvtáros dolgozott középfoku munkakörben. A szakképzetlenek létszáma 1970-ben 340 főre emelkedett, annak ellenére, hogy 1967 óta nem is volt jelentős létszámfejlesztés.

A két tanítóképzőben és a SZOT iskolán együttevén 1965-1969 között 700 hallgató végzett a népművelő-könyvtáros szak nappali és levelező tagozatain. Ezek közül 196 fő dolgozik jelenleg különböző könyvtárakban és ebből a tanácsi hálózatban csak 75 fő.

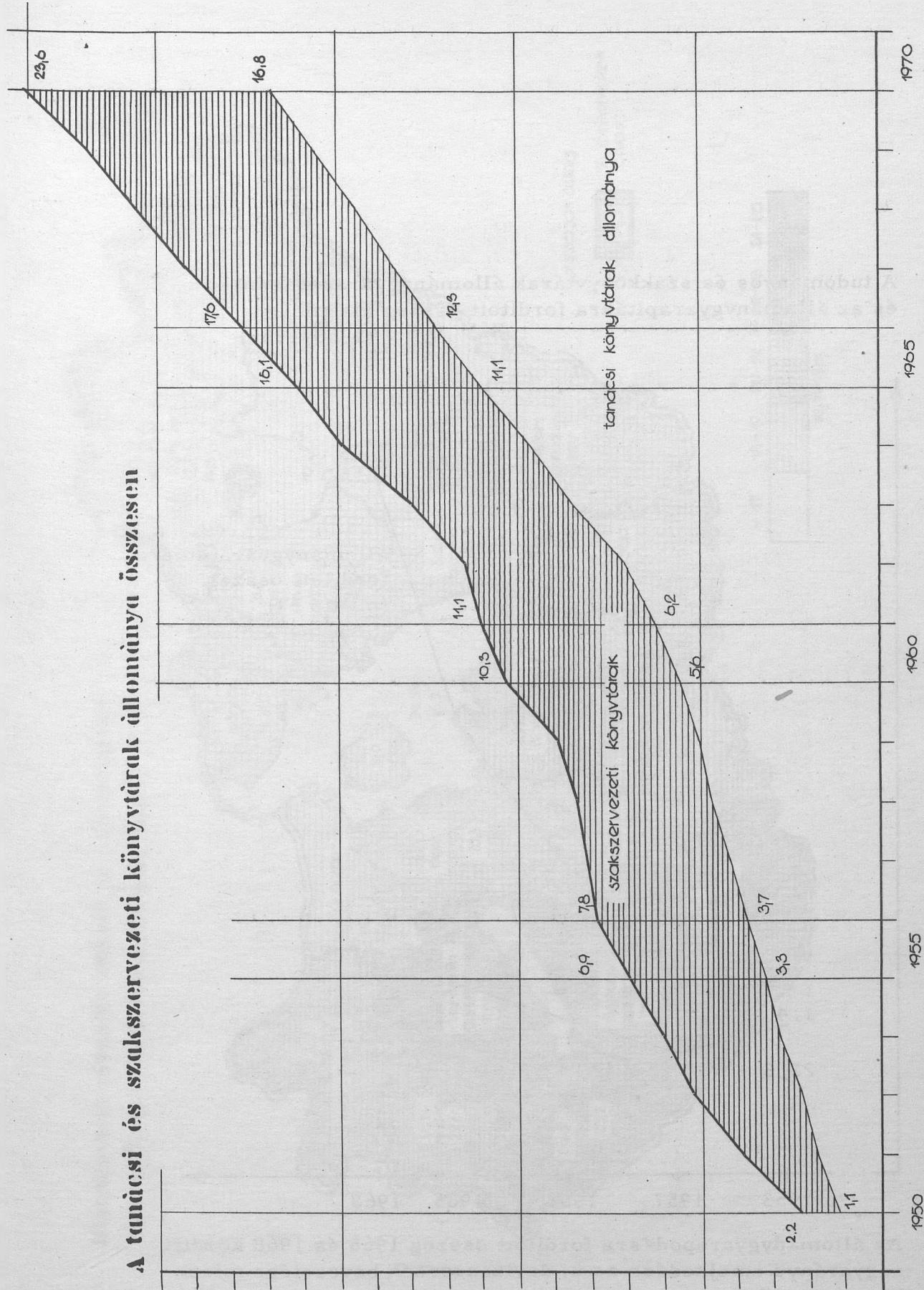
Az adatok alapján tehát a tanácsi hálózat szakképzési szükséglete négyszeresen felülmúlja a képzési kapacitást.

17. A fővárosi ellátottsági szint jellemzésére csak néhány összehasonlító adat 1969-ből:

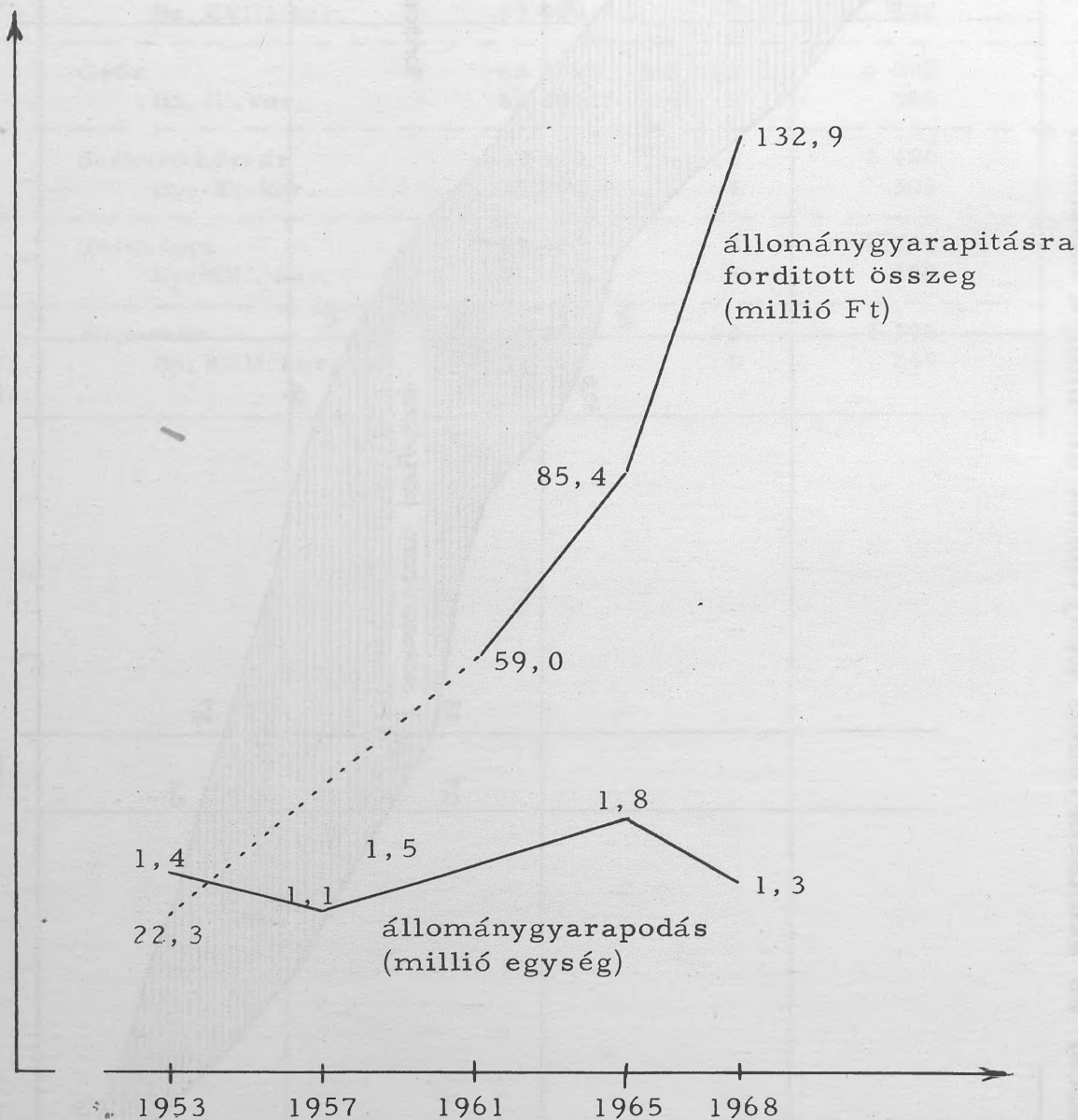
	Népesség	A szolgál- latihelyek száma	A könyvtári helyiségek alapterüle- te (m ²)	A beiratko- zott olvasók száma
Miskolc	175 000	32	3 107	22 171
Bp. XIII. ker.	155 000	8	877	11 711
Szeged	121 000	21	1 737	15 317
Bp. IX. ker.	114 000	10	1 287	14 653
Bp. XX. ker.	111 000	7	428	7 068
Bp. II. ker.	100 000	3	258	6 426
Bp. XVIII. ker.	89 000	5	272	5 232
Győr	83 000	14	1 695	9 682
Bp. IV. ker.	80 000	5	646	6 877
Székesfehérvár	77 800	13	2 400	9 451
Bp. X. ker.	75 000	4	309	5 509
Tatabánya	63 200	8	1 788	7 422
Bp. XVI. ker.	61 000	5	488	5 097
Kaposvár	50 400	12	2 398	12 435
Bp. XVII. ker.	49 000	6	249	4 698

A tanácsai és szak szervezeti könyvtárak állománya összesen

millió kötet

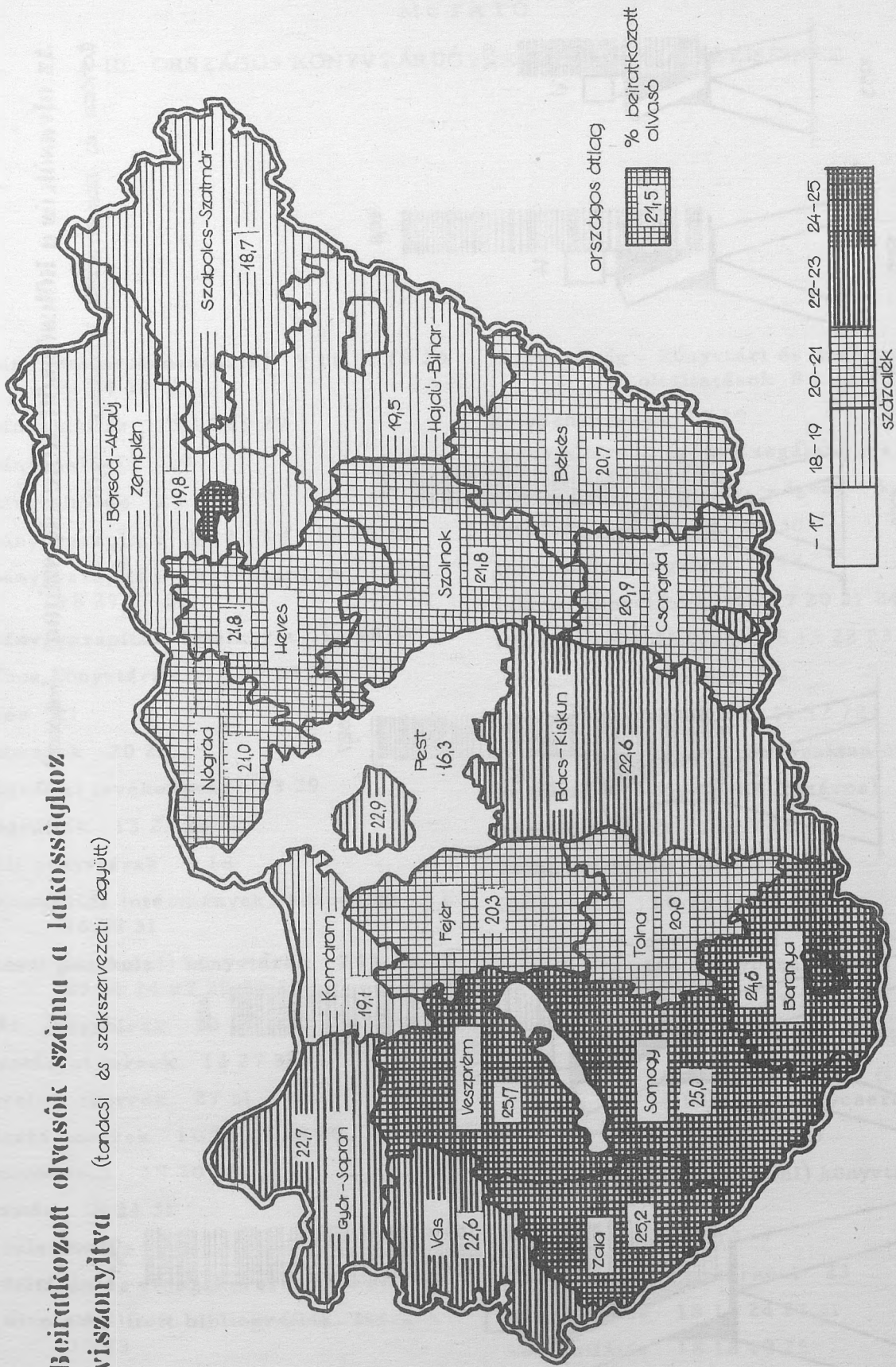

A tudományos és szakkönyvtárak állománygyarapodásának
és az állománygyarapításra fordított összeg alakulása
(1953-1968)

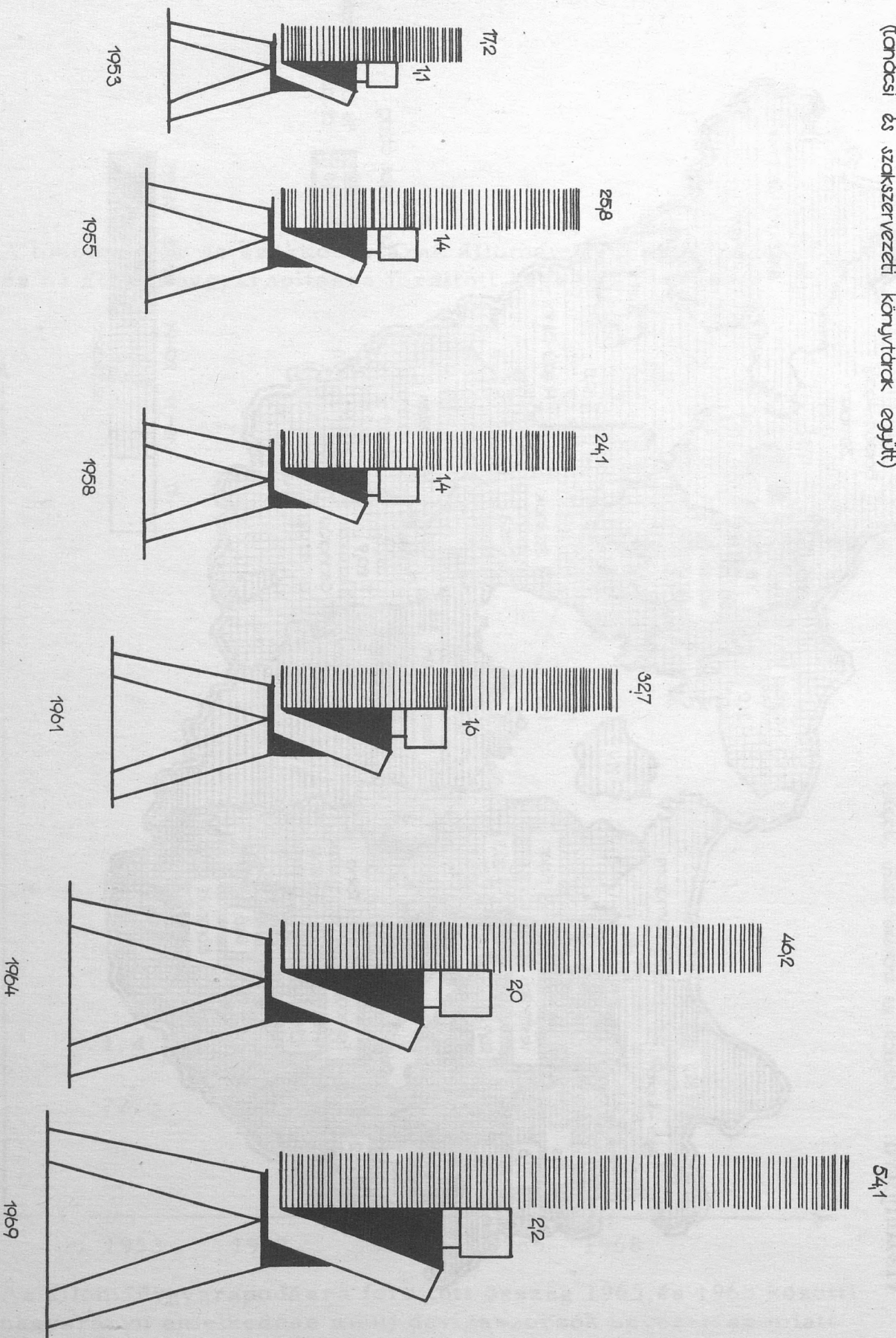

Az állománygyarapításra fordított összeg 1965 és 1968 közötti nagyarányú emelkedése az új devizasorzók bevezetése miatt következett be.

Beiratkozott olvasók száma a lakossághoz viszonyítva (tanácsai és szakszervezeti együtt)

Az olvasók és a kölcsönzött kötetek száma (millióban)
 (landcsi és szakszervezeti könyvtárak együtt)

MUTATÓ

A III. ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI KONFERENCIA TÉZISEIHEZ

állomány (dokumentumbázis) 9 16 17 18 20 28 29 30 31	hatékonyság - könyvtári és szakirodalmi szolgáltatások 8 16 28 31
állományalakítás 13 17 19 29	helybenolvasás 13 19
állományapasztás 19	igényfeltárás, igényvizsgálat 6 13 16 29
állományfeltárás 29	információszükséglet, - igény 5 6 8 26 28
állománygyarapítás 9 12 13 17 18 19 28	intézeti könyvtárak 19 30
állománygyarapítás - egybehangolt 12 17 18 27 29 30	irodalompropaganda 9 14
állománygyarapítási hitelkeret 17 18 31	iskolai könyvtárak 12 17 20 21 24 28
általános könyvtárak 18 25 28 29	képzés, továbbképzés 6 12 22 23 30 31 - alapfoku 22 - felsőfoku 11 12 22 - szakképzés, szaktanfolyam 12 22
bérezés 21	kerületközi könyvtárak (főváros) 28
bibliobuszok 20 28	kézikönyvtárak 13 17 25
bibliográfiai tevékenység 13 29	klubkönyvtárak 28
bibliográfiák 13 23 24	kooperáció 10 15 16 23 30 - gyűjtőköri l. állománygyarapi- tás - egybehangolt - hálózati 27 31 - hálózatközi 12 26 27 31 - nemzetközi 16 31 (l. még nem- zetközi kiadványcsere) - területi 12 30
családi könyvtárak 9 18	kórházi (szociális otthoni) könyvtárak 24 28 30
dokumentációs intézmények, központok 11 26 28 31	kölcsönzés 9 12 13 - könyvtárközi 23
egyetemi (főiskolai) könyvtárak 7 11 13 17 20 21 24 27 28 29 30	költségvetés 18 19 24 27 31
egyházi könyvtárak 30	könyvellátás 18 18 19 25
fejlesztés, -i tervek 12 27 32	könyvkiadás, könyvkereskedelem 8 9 17 18
felügyeleti szervek 27 31	könyvtár és oktatás kapcsolata 7 9
fenntartó szervek 10 16 17 18 20 27 31	könyvtárellátó 24
fiókkönyvtárak 19 20 28	
gépesítés 16 24 31	
gépi felszerelés 20	
gépi feltárás és visszakeresés 20 26	
gépi uton előállított bibliográfiák, indexek 13 23	
gyermek- és ifjúsági könyvtárak 17 21 28	
hálózati központok 11 12 20 22 27 31	
hálózatok 11 12 24 27 28 31	

- könyvtárhasználat 6 7 9 10 18 19
- könyvtári butorzat 20
- könyvtárépítés, korszerűsítés 14 19 20
- könyvtárépületek 14 19 20 24
- könyvtári ellátás 8 10 11 12 21 23 24 25
26 27 28
- lakóhely szerinti 28
 - szakterületi 28 29 30
- könyvtári szaksajtó 11
- könyvtári törvények, jogszabályok 11 12
26 30 31 32
- könyvtárközi kapcsolatok, szolgáltatások
20 26 29
- könyvtárpolitika 23 31
- Könyvtártudományi és Módszertani Központ
12 13 22 23 31
- könyvvásárlás 9 17 18
- közművelődési könyvtárak 11 17
- központi ellátás 20
- központi szolgáltatások 16 19 23 24 26 30
(1. még az egyes szolgáltatások-
nál)
- központi szolgáltatások gépesítése 20 26
- központi tároló könyvtárak 24
- községi könyvtárak 20 21 24 27 28
- kutatási tervek 13 31
- külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzéke 13
- letéti rendszer 12 24
- Magyar Könyvtárosok Egyesülete 12 23 30
- megyei könyvtárak 12 13 17 18 19 20 24 27
28 29 30
- módszertani munka 11 12
- művelődési autók 12 20 28
- művelődési házak 19
- nem hagyományos dokumentumok 12 19 29
30
- nemzeti könyvtár 11 19 23 27
- nemzetközi kiadványcsere 19
- normatívák- könyvtárépület tervezésére 20
- létszámra 21 30
 - munkakörök betöltésére 21 30
- olvasásszociológia, olvasásvizsgálat 7 8 9
- olvasószolgálat 19
- országos gyarapodási jegyzék 13 23
- országos könyvtáros konferencia 11 12 16 32
- Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs
Tanács 11 12 31
- raktár, raktározás 19 24
- regionális könyvtárak 24 29 30
- restaurálás 24
- szabadidő 6 9 17
- szabadszolgálat 13
- szabványosítás 16
- szakfelügyelet 11 18 27 30 31
- szakirodalmi ellátás, ellátottság 6 17 25 29
- szakirodalmi tájékoztatási ellátás 10 26
- szakkönyvtárak 11 12 16 17 18 24 26 28
- helyi 6 28
 - országos 19 21 23 24 25 27 28 29
- szakszervezeti könyvtárak 9 10 12 13 20 21
26 27 28
- személyi ellátottság 21 24 27
- személyzet 19 22
- könyvtáros 17 23 31
 - iskolai könyvtáros 22
 - szakkönyvtáros 22
 - tájékoztatási szakember 17 23 31
- tájékoztatás - könyvtári, szakirodalmi 6 12
13 15 16 20 21 23 24 26 27 31
- tájékoztatási rendszer - könyvtári, szakiro-
dalmi 13 15 16 18 19 27 30
- tájékoztatási szolgáltatások - könyvtári, szak-
irodalmi 15 16 26 27 29 30 31
- Tájékoztatási Tudományos Egyesület 23 31
- tájékoztató tevékenység - könyvtári, szak-
irodalmi 13 26 29 30
- tanácsai könyvtárak 9 12 13 21 24 26 27 28
- tanszéki könyvtárak 19
- tömegkommunikációs eszközök 9 26
- tudományos könyvtárak 11 24 26
- vállalati könyvtárak 18 30
- városi könyvtárak 13 17 18 19 24 27 28